

Universiteit
Utrecht

Masterscriptie Neerlandistiek

‘Gebruik je verstand, behoud boeren in ons land!’

Een kwalitatief onderzoek naar de tekstuele en visuele
identiteitsconstructie van een boerenidentiteit en de
verhouding tot nationale identiteit op de websites van
boerenorganisaties

Menne Maaijen (6582885)

Begeleider: Drs. Emmeline Besamusca

Tweede lezer: Dr. Laurens Ham

Datum: 7 augustus 2024

Woordenaantal: 13.385 woorden

Abstract

Het huidig onderzoek verkent de identiteitsconstructie van een boerenidentiteit op de websites van Agractie, BoerBurgerBeweging, Farmers Defence Force en Land- en Tuinbouworganisatie Nederland sinds de boerenprotesten die begonnen in 2019. Voortbouwend op theorieën over collectieve en nationale identiteit, de plattelandsidylle, de driedimensionaliteit van identiteit en eerder onderzoek naar de presentatie van boeren in verschillende media sinds 2019, is onderzocht hoe de organisaties inhoudelijk en in talige en beeldende elementen een boerenidentiteit uitdrukken en hoe deze zich verhoudt tot Nederlandse identiteit. Het corpus laat zien dat de boerenidentiteit sterk gelinkt is aan Nederlandse identiteit, en dat de organisaties hier veel op inspelen om het belang van boeren in Nederland te onderstrepen. De voornaamste factoren die dit tot stand brengen zijn het presenteren van Nederlandse politiek als de Ander (Beller & Leerssen, 2007) en het aanhalen van de plattelandsidylle (Peeren & Souch, 2019) in de afbeeldingen van plattelandslandschappen en van het boerengezin.

Inhoudsopgave

Abstract	1
1. Inleiding	4
2. Contextueel kader	5
2.1 De kloof tussen stad en platteland	5
2.2 Farmers Defence Force	6
2.3 Agractie	6
2.4 Land- en Tuinbouw Organisatie Nederland (LTO)	7
2.5 BoerBurgerBeweging	8
2.6 Huidige onderzoek: onderzoeksvraag	8
3. Theoretisch kader	10
3.1 Collectieve en nationale identiteit	10
3.2 Symbolen en banaal nationalisme	11
3.3 Folklorisme en de plattelandsidylle	12
3.4 Het plattelandslandschap als Nederlands landschap	14
3.5 Authenticiteit	14
3.6 Zelfperceptie en zelfpresentatie	15
3.7 Eerder onderzoek naar boerenpresentatie	16
3.8 Huidig onderzoek: deelvragen en academische relevantie	17
4. Methode: corpusverzameling en analyse	19
4.1 Corpus en proces	19
4.2 Analyse	20
5. Resultaten	22
5.1 De websites in het algemeen	22
5.2 Agractie	23
5.3 BoerBurgerBeweging	25
5.4 Farmers Defence Force	27
5.5 Land- en Tuinbouworganisatie Nederland	28
6. Discussie	29
6.1 De Boer en de Ander	29
6.2 Nederlandsheid vanuit historisch perspectief	29
6.3 Nederlandsheid vanuit actueel perspectief	30
6.4 Boer zijn: beroep of levensstijl	30
6.5 De boer als vanzelfsprekende man	31
7. Conclusie	32
7.1 Conclusie op hoofdvraag	32
7.2 Beperkingen huidige onderzoek	32
7.3 Aanbevelingen volgend onderzoek	33

Bibliografie	34
Bijlagen	37
Bijlage A: Flowcharts deelthema's	37

1. Inleiding

Nadat Tjeerd de Groot, kamerlid van de D66, op 9 september 2019 in het Algemeen Dagblad (Winterman, 2019) stelde dat de veestapel in Nederland gehalveerd moet worden ten behoeve van een beter klimaat, ontketende er een golf aan kritiek en protest van Nederlandse boeren. Nog geen maand later, op 1 oktober, werd de term boerenprotest nieuw leven ingeblazen toen meer dan 2000 boeren op tractoren naar Den Haag reden om te protesteren op en rondom het Malieveld. Het was het begin van een serie boerenprotesten die nog minstens drie jaar aanhield en leidde tot een publieke discussie over de invulling van Nederlandse landbouw en veeteelt die tot op heden nog steeds gaande is.

De boerenprotesten lijken voor sommigen uit de lucht te vallen, maar komen voort uit een lange periode van onrust en ontevredenheid op het platteland. Mensen op het platteland, voornamelijk in het oosten en het noorden van het land (de periferie), voelen zich steeds minder gezien, begrepen en goed gerepresenteerd door de politiek in Den Haag en de media in Hilversum (het centrum). Plattelandsbewoners en stedelingen ervaren beiden een steeds groter wordende kloof tussen zichzelf en de ander. Het gevoel dat zij de grootste schuld dragen voor de klimaatcrisis, was voor de boeren en het platteland de druppel.

Het nieuwe tijdperk van boerenprotesten ging gepaard met het ontstaan van verschillende nieuwe boerenorganisaties zoals Agractie en de Farmers Defence Force (FDF), en een nieuwe politieke partij, De BoerBurgerBeweging (BBB). De partij, officieel opgericht op 1 november 2019, heeft een focus op de agrarische sector en de burgers van het platteland. Ze behaalde bij de Tweede Kamerverkiezingen in 2021 één zetel, en had een enorme winst bij de Provinciale Statenverkiezingen in 2023, waarbij zij in elke provincie de meeste stemmen binnenhaalde.

In dit onderzoek heb ik geanalyseerd hoe boerenorganisaties en de BBB (vanaf hier ook meegenomen onder de noemer boerenorganisaties) sinds de boerenprotesten van 2019 hun stem laten horen en welk beeld van de Nederlandse boer hierin schuilt. Om dit te onderzoeken, analyseerde ik de content van de websites van vier organisaties, namelijk Agractie, FDF, Land- en Tuinbouworganisatie Nederland (LTO) en BBB op inhoud, taalgebruik en gebruik van beeld. Hieruit bleek hoe boeren worden gerepresenteerd en hoe deze geschetste boerenidentiteit zich verhoudt tot Nederlandse identiteit.

Om dit onderzoek te voorzien van het benodigde kader bespreek ik in hoofdstuk 2 de achtergrond van de kloof tussen stad en platteland en het ontstaan (van de betrokkenheid bij de protesten) van de boerenorganisaties, en zet ik daarna in hoofdstuk 3 de relevante theoretische achtergrond uiteen. In hoofdstuk 4 beschrijf ik het materiaal dat in het onderzoek werd betrokken, op welke manier ik dit verzameld heb en op welke wijze ik de analyse uitvoerde. In hoofdstuk 5 bespreek ik de bevindingen van de analyse per organisatie en koppel ik deze aan de besproken literatuur en context. In hoofdstuk 6 kijk ik naar de overkoepelende thema's en formuleer ik antwoorden op de deelvragen. Tenslotte trek ik in hoofdstuk 7 een conclusie en geef ik antwoord op de onderzoeksvraag, blik ik terug op het huidig onderzoek en geef ik enkele suggesties voor vervolgonderzoek.

2. Contextueel kader

In dit hoofdstuk bespreek ik enige nodige context betreft de boerenprotesten en de boerenorganisaties die hierbij betrokken zijn. Ik maak hierbij dankbaar gebruik van eerder werk van enkele journalisten en academici, met name: journalist Karel Smouter, die als correspondent voor NRC de aanloop naar de boerenprotesten van dichtbij heeft gevolgd en dit heeft opgenomen in zijn boek *Blauw Wit Rood* (2022); journalist Mark Mensink, die een boek schreef over de boerenprotesten en hiervoor in gesprek ging met betrokkenen, van organisatoren tot individuele protesteerders (2020); en letterkundige Laurens Ham, die in zijn boek over politiek en protestmuziek een hoofdstuk wijdt aan de boerenprotesten uit de jaren 60/70 en de protesten van afgelopen jaren, en de protestmuziek die hieruit is ontstaan (2020).

Eerst zal ik de onderliggende kloof tussen stad en platteland bespreken, daarna bespreek ik het ontstaan van de organisaties en hoe ze betrokken raakten bij de protesten en zich tot op heden inzetten om boeren te vertegenwoordigen.

2.1 De kloof tussen stad en platteland

De boerenprotesten zijn niet zo maar uit de lucht komen vallen. Al langere tijd heerst er onvrede tussen Randstad en het platteland. Veel plattelandsbewoners zijn ontevreden over het politieke centrum, Den Haag, en het centrum van de media, Hilversum. Ze voelen zich niet voldoende gehoord en niet voldoende gerepresenteerd. De politiek beslist volgens hen over een hoop zaken die het platteland aangaan, zonder goed in gesprek te gaan met de plattelandsbewoners en zonder hun belangen goed in acht te nemen. De media zetten het platteland en haar boeren in een slecht daglicht.

Journalist Karel Smouter hoorde als correspondent Oost-Nederland voor NRC al veel geluiden van onvrede en frustratie. In zijn boek *Blauw Wit Rood* (2022) beschrijft hij onder andere de sentimenten die hij tegenkwam op het platteland in het oosten van het land. Zo zegt hij:

'(...) het rommelt op het Nederlandse platteland. Je hoeft maar even te krassen en je ziet bij veel boeren een existentieel soort angst tevoorschijn komen: dat hun professie definitief gedateerd wordt verklaard.' (Smouter, 2022, p.17)

Het sentiment dat hij veel tegenkwam onder de plattelanders liet zich mooi vatten in een *meme* die hij bij zijn digitale communicatie met plattelanders regelmatig langs zag komen, waarop aan de ene kant een drukke stad, en aan de andere kant een idyllisch stukje platteland afgebeeld staan, met daarbij de tekst 'Hoe kan het dat mensen die hier [in de stad] wonen bepalen hoe ik mijn werk moet doen?' (Smouter, 2022, p. 17-18). Smouter constateert niet alleen dat er onder de heftige stikstofdiscussie een diepere polarisatie tussen Randstad en Randland – het gebied buiten de Randstad – zit (en dat dit een veel terugkomende gedachte is), maar ook dat die goed in internationale context te plaatsen is. Ook in andere landen komt er vanuit de periferie weerstand tegen een "vanzelfsprekende dominantie" van het centrum en noemt het "wraak van plekken die er niet meer toe doen" (Smouter, 2022, p.57).

Laurens Ham (2020) bespreekt in het hoofdstuk over boerenprotest in zijn boek *Op de vuist*, over het Nederlandstalige protestlied, hoe de kloof tussen stad en platteland terug te zien was in de Top 2000 van 2019. In dat jaar – het jaar dat de boerenprotesten begonnen – scoorden zoals gebruikelijk voornamelijk internationale hits het goed in randstedelijke

gemeenten, maar scoorde in gemeenten buiten de Randstad regiopop uit eigen streek erg goed. Dit verschil komt vaker voor, maar er was in dat jaar toch een aanzienlijk verschil te merken. Vooral in Oost-Nederland stemde men dat jaar in grote maten voor nummers waarin het plattelandse leven in sterk contrast wordt gezet met het stadse leven, waarbij vanzelfsprekend het plattelandse leven beter uit de bus komt.

Het feit dat deze nummers het dat jaar zo goed deden in de Top 2000 berust niet op toeval. Dit contrast tussen stad en platteland groeit volgens Ham (2020, p.295) al decennialang voor het begin van de boerenprotesten. Volgens Ham komt deze kloof deels voort uit de sociaaleconomische en politieke verschillen tussen de regio's in Nederland. Sinds de jaren tachtig groeit de ongelijkheid tussen oost en west in Nederland doordat de 'kennissamenleving' zich grotendeels in het westen heeft gecentreerd. Wie een hogere opleiding wil volgen verlaat vaak de regio en keert daar niet snel terug. Daarmee blijft er een soort klassenverdeling bestaan.

2.2 Farmers Defence Force

Nadat de frustratie en ontevredenheid onder boeren en plattelandsbewoners langzaam toenamen volgden er enkele gebeurtenissen die als directe aanleiding gezien worden van de boerenprotesten en de oprichting van verschillende boerenorganisaties. De eerste was de bezetting van een varkenshouderij te Boxtel door activisten van actiegroep Meat The Victims op 13 mei 2019 (Mensink, 2020, Smouter, 2022). Activisten braken deuren van de varkensstal open en bezetten meer dan tien uur de stal. Gedurende de bezetting verzamelden honderden buurtbewoners en boeren zich rond de stal om tegengeluid te laten horen, de stal te beschermen en verder te ondersteunen waar dat nodig was. Een aantal stalbezitters vertrok vrijwillig, 67 anderen werden kort daarna aangehouden.

Het voorval inspireert varkenshouder Mark van den Oever om een oproep te doen aan andere boeren om de krachten te bundelen en elkaar bij te staan in het geval dat hun stallen, erven en bedrijven ook worden lastiggevallen. De Farmers Defence Force werd geboren: 'een internationale groep van boeren en verwante mensen die zichzelf, collega's en familie willen beschermen en helpen indien ze worden geconfronteerd met de excessen van milieuextremisten' (Farmers Defence Force, 2019). Al eerder werden er via sociale media zoals WhatsApp en Facebook dergelijke oproepen en informatie verspreid om boeren te verbinden, maar toen Van den Oever de Farmers Defence Force Facebookgroep startte, groeide deze met een sneltreinvaart, en al snel was de FDF dé grote nieuwe boerenorganisatie. De stalbezetting in Boxtel zette dus niet alleen boerenbedrijven en hun omgeving op scherp, maar heeft ook, zoals Van den Oever dat zelf zegt, "een fanatieke tegenstander in het leven geroepen" (Mensink, 2020, p.21).

De missie van Farmers Defence Force is sinds het ontstaan uitgebreid. Naast het faciliteren van contact met andere boeren, waar het allemaal mee begon, wil de FDF de belangen van de agrarische sector behartigen en vertegenwoordigen. Daarnaast strijdt de FDF voor 'een omslag in en het rationaliseren van het denken van alle burgers in Nederland door een feitelijk en eerlijk verhaal te vertellen over agrarische-, milieu- en diergerelateerde zaken' (Farmers Defence Force, 2020). Ook is de FDF op juridisch gebied actief.

2.3 Agractie

Naast de stalbezetting van Meat the Victims, was er een tweede aanleiding voor de boerenprotesten, namelijk de snelle ontwikkelingen in de stikstofcrisis in 2019. Op 29 mei

deed de Raad van State een uitspraak waarmee de Programmatisch Aanpak Stikstof, het programma van de overheid met maatregelen om de stikstofemissie tegen te gaan, per direct werd geschrapt (Mensink, 2020). Deze uitspraak had volgens de Land- en Tuinbouworganisatie (LTO) en de Producten Organisatie Varkenshouderij (POV) grote gevolgen voor veel veebedrijven (NOS, 2019a). Het werd lastiger voor bedrijven om uit te breiden, en daarnaast kwamen al bestaande vergunningen ook in gevaar, waarmee veebedrijven een onzekere tijd tegemoet gingen. De opbouwende spanning kwam tot ontploffen toen Tjeerd de Groot, kamerlid namens de D66, op 9 september 2019 in het Algemeen Dagblad stelde dat de veestapel in Nederland gehalveerd moest worden (Smouter, 2022, p.18). De uitspraak werd gevolgd door zeer veel kritiek vanuit de agrarische sector en zijn aanhangers.

De uitspraak van De Groot zette Bart Kemp, een schapenhouder uit Ede, er op 12 september toe een oproep voor een demonstratie in Den Haag te verspreiden via WhatsApp (Mensink, 2020, Smouter, 2022). De oproep was initieel vooral bedoeld om frustratie te uiten, maar kreeg vervolgens zoveel gehoor dat Kemp besloot het door te zetten. Al snel hadden 1500 mensen toegezegd mee te gaan, velen van hen per trekker, en hadden ook meerdere organisaties zich aangesloten bij de actie, waaronder de Farmers Defence Force. Kemp werd van de ene op de andere dag actievoerder, organisator en voorman van de demonstratie. De actie werd gepland op dinsdag 1 oktober 2019, en kreeg de naam Agractie. Een dag voor de demonstratie werd Stichting Agractie officieel opgericht. De gemeente Den Haag liet voor het protest 75 tractoren toe op het Malieveld, op de dag zelf reden er ruim 2200 tractoren naar Den Haag die zich op het Malieveld, in andere delen van de stad en op het strand van Scheveningen verzamelden.

Agractie is dus ontstaan als eenmalig protest, maar is sindsdien tot een grotere stichting gegroeid met verschillende ondernemingen. De huidige visie van Agractie wordt samengevat tot een strijd voor 'herwaardering van de boer' (Agractie, 2022). De organisatie wil de verkeerde beeldvorming van de boer tegengaan door een beter verhaal te vertellen, onder andere door meer te vertellen over de productie van het eten door boeren. Dit doen zij bijvoorbeeld door 'Boer&Burger ontbijten' te organiseren en door middel van landelijke promotiecampagnes. Daarnaast streven zij ernaar meer Nederlands geproduceerd voedsel te verkopen binnen Nederland, daarmee transport te verminderen en op die manier duurzamer te werk te gaan. Als belangenbehartiger is Agractie ook aanwezig bij politieke gesprekken die de agrarische sector aangaan.

2.4 Land- en Tuinbouw Organisatie Nederland (LTO)

LTO Nederland bestond al vele jaren voor de recente serie boerenprotesten op gang kwamen. De organisatie is een samenwerkingsverband van drie regionale verenigingen (LTO Noord, Zuid-LTO en LLTB in Limburg) en vertegenwoordigt 35.000 agrarische ondernemers en 'maakt zich sterk voor hun economische en maatschappelijke positie' (LTO, 2019). LTO mengde zich voor het eerst in het debat na de uitspraak van Tjeerd de Groot. Marc Calon, destijds voorzitter van LTO, reageerde op deze uitspraak en vatte het sentiment van de boeren samen in het citaat: 'Het komt hard aan bij boerenfamilies als een volksvertegenwoordiger zegt dat de helft van hen geen bestaansrecht meer heeft' (Mensink, 2020, p.25). LTO raakte voor het eerst betrokken bij de protesten zodra LTO Noord, de noordelijke afdeling van LTO, met het plan kwam om te protesteren bij de provinciehuizen in Drenthe, Overijssel, Noord-Brabant, Gelderland, Groningen en Noord-Holland (Mensink, 2020).

Door de coronapandemie kwamen de protesten in maart 2020 tot een halt, maar deze werden een paar maanden later weer opgepakt. Bij deze nieuwe reeks van protesten begon de sfeer grimmiger te worden en werden verschillende politici door boeren met de dood bedreigd of onaangekondigd bij hun huis opgezocht. Ook in de zomer van 2022 kwam er een nieuwe vlaag protesten nadat toenmalig minister Christianne van der Wal nieuwe stikstofplannen bekend had gemaakt, waaruit bleek dat niet alle boeren hun bedrijf zouden kunnen behouden (NOS, 2022). De sfeer werd in deze reeks wederom grimmiger dan voorheen (Luesink et al, 2022). Het kabinet, politici van andere partijen en LTO keurden vele van deze grimmigere protesten af. Waar de boeren voorheen op veel steun konden rekenen van de rest van de bevolking, nam deze steun gedurende deze periode af (Asher, 2022).

2.5 BoerBurgerBeweging

Terwijl de eerste boerenprotesten in 2019 vorm kregen en de FDF en Agractie werden opgericht, ontstond er ook een nieuwe politieke beweging. In deze dagen ontpopte Caroline van der Plas als politica en ontstond het idee voor een nieuwe politieke partij die strijdt voor het belang van boeren en burgers (Smouter, 2022). Van der Plas had er op dat moment al een paar jaar opzitten als vakbladjournalist, waar ze columns schreef over het onrecht dat boeren ervaren, die vanzelfsprekend ook erg populair waren onder boeren. In 2015 richtte ze samen met twee anderen *@Boerburgertweet* op, een platform op Twitter en Facebook waar elke week verschillende arbeiders uit de agrarische sector uitleg en een indruk geven van hun dagelijkse werkzaamheden (BoerBurgerBeweging, z.d.). Het platform kreeg meer dan twintigduizend volgers op Facebook en meer dan twaalfduizend volgers op Twitter.

Op 1 november 2019 richtten Van der Plas en haar collega's de vereniging BoerBurgerBeweging (BBB) op, voortgevloeid uit en met dezelfde missie als *@Boerburgertweet*. Van der Plas werd op 17 oktober 2020 officieel aangesteld als lijsttrekker (Rijksuniversiteit Groningen, 2023). Bij de Tweede Kamerverkiezing van 17 maart 2021 kreeg de BBB 1% van de stemmen en behaalde de partij daarmee één zetel, bestemd voor Van der Plas (Kiesraad, z.d.). Bij de provinciale statenverkiezingen in 2023 behaalde de BBB grote successen en werd ze de grootste partij in de meeste provincies (Stichting PDC, 2023). Hieruit volgden 16 van de 75 zetels in de Eerste Kamer, met Ilona Lagas-Meijer als lijsttrekker.

2.6 Huidige onderzoek: onderzoeksvraag

De organisaties zijn veelal voor en door boeren opgezet en georganiseerd, en zijn daarmee een goede representatie van het perspectief en de visie van het platteland. De vier organisaties zijn nog steeds actief bezig met het vertegenwoordigen van en strijden voor de rechten van de boeren en het platteland, zij het elk met een iets andere insteek. Waar de BBB als politieke partij vanuit de kamers functioneert in Den Haag, zijn LTO en Agractie ook bezig op politiek vlak, maar dan meer in gesprek met de regering vanuit buiten de Eerste en Tweede Kamer. Verder functioneert LTO voornamelijk als werknemersorganisatie en vakbond. Agractie is naast politiek ook vooral maatschappelijk bezig, door boeren en de rest van de maatschappij meer met elkaar in contact te brengen en te voorzien van informatie. FDF is dan juist weer vooral bezig met het verbinden van boeren met elkaar en actie voeren.

De boeren hebben met deze organisaties weer een prominentere rol gekregen in het nationale maatschappelijke discours en worden op verschillende vlakken meer gerepresenteerd dan voor 2019. De vraag is nu: hoe worden de boeren door deze

organisaties gepresenteerd? Om dit te onderzoeken, staat de volgende onderzoeksvraag centraal:

Hoofdvraag: Hoe construeren verschillende boerenorganisaties op hun websites in woord en beeld een boerenidentiteit, en hoe verhoudt deze boerenidentiteit zich tot nationale identiteit?

3. Theoretisch kader

In dit hoofdstuk bespreek ik de theoretische achtergrond van het onderzoek, en introduceer ik de deelvragen van het onderzoek. Ik bespreek de processen van collectieve en nationale identiteitsvorming en de rol die symbolen en banaal nationalisme spelen in het creëren en in stand houden van een nationale identiteit. Vervolgens bespreek ik hoe deze processen zich verhouden tot folklorisme, hoe de plattelandsidylle hier een uiting van is, en hoe het plattelandschap gekoppeld wordt aan Nederlandse identiteit. Daarna bespreek ik authenticiteit en wat dit laat zien over de presentatie van boeren, en hoe dit samenhangt met de driedimensionaliteit van identiteit die Heinich (2019) bespreekt. Dan bespreek ik kort wat voor eerder onderzoek er al gedaan is naar de presentatie van boeren sinds de boerenprotesten, en als laatste bespreek ik de onderzoeksvragen en de academische relevantie van het huidige onderzoek.

3.1 Collectieve en nationale identiteit

Het woord identiteit kent vele definities. De kern wordt door woordenboek Van Dale gedefinieerd als 'het eigen karakter van een persoon of groep' (Van Dale, z.d.). Leerssen breidt deze definitie uit naar 'de onveranderlijke substantie van een veranderlijk ding' (Leerssen, 2019, p. 34), met als toelichting dat de identiteit van een persoon hetzelfde blijft, ook al verandert de persoon van leeftijd, uiterlijk of karakter. Identiteit kan slaan op een enkel individu, of op een grotere groep met leden die een bepaald karakter delen. In dat geval spreken we over groepsidentiteit, ook wel collectieve identiteit. Groepsidentiteit berust op bepaalde identiteitsmarkers die de deelnemers van die groep allemaal gemeen hebben, zoals ras, religie, sociale klasse, beroep, etc. (Heinich, 2020).

Smeets en Steijlen (2006) bespreken identiteit vanuit zelfidentificatie, ofwel hoe iemand zichzelf ziet en welke identiteit die zichzelf toekent. Dit kan leiden tot identificatie met een bepaalde groep en de behorende identiteit, maar kan ook leiden tot het onderscheiden van die groep. Identiteit ontstaat daarmee vanuit overeenkomst, maar ook als iets dat ontstaat vanuit contrast met anderen. Het voorbeeld dat zij bespreken is Molukkers die in Nederland verblijven: hun identiteit komt deels voort uit hoe zij zich positioneren tegenover hun Nederlandse omgeving. Hier speelt zelfdefinitie ook een belangrijke rol: hoe ziet iemand zichzelf, schrijft iemand zichzelf tot een bepaalde groep (en daarmee identiteit) toe of hier juist van af. Identiteit komt volgens Smeets en Steijlen dus zowel voort uit eigen visie op diens identiteit, zelfperceptie, als uit onderscheid met anderen en de manier waarop er door anderen naar die persoon of groep gekeken wordt.

Beller en Leerssen (2007) bespreken ook het construeren van identiteit aan de hand van de term *Other*, ofwel de Ander, wat staat voor de identiteit die van de eigen identiteit wordt afgezet. Het proces waarin dat gebeurt heet dan ook *othering*. *Othering* benadrukt het contrast tussen verschillende identiteiten en construeert daarmee ook identiteit: door zich af te zetten van een andere identiteit benadruk je eigen kenmerken die de Ander niet heeft, of benadruk je juist dat jij zelf bepaalde kenmerken niet hebt die de Ander wel heeft. *Othering* wordt dan ook vaak ingezet om jezelf beter te presenteren dan de Ander.

Hieruit volgt het eerste deelthema van de analyse van het huidige onderzoek: *Wij vs zij – De Boer en de Ander*, met de bijgaande deelvraag:

Deelvraag 1: Tegen wie worden de boeren en de geconstrueerde boerenidentiteit uit het corpus afgezet, en hoe wordt dit gedaan?

Een dimensie die als verbindende factor van collectieve identiteit kan dienen is nationaliteit. Dan spreken we over nationale identiteit. Nationale identiteit is een term die zich ook moeilijk laat definiëren. Om deze term verder te ontleden, is het goed om het eerste deel, 'nationaal' in te kaderen. Nationaal stamt af van natie. Nationalisme wordt door Leerssen (2015) gedefinieerd als de ideologie waarin natie (een volk), staat (de bestuurlijke en politieke organisatie van het volk) en land (een territorium, grondgebied) samen zouden behoren te komen. Nationale identiteit valt op basis daarvan te zien als de identiteit van de groep, het volk (natie), dat in een geografisch gebied (land) samenleeft en zichzelf bestuurt (staat).

In de praktijk wordt deze term in veel verschillende contexten en betekenissen gebruikt. Leerssen (2019) beschrijft vier elementen waar deze term betrekking op kan hebben. Leerssen (2019, p.34) noemt 'de staatkundige instituties, wetten en symbolen' en 'de continuïteiten in de Nederlandse cultuur', die vaak al samen worden genomen. Daarnaast noemt hij 'datgene waardoor Nederland als samenleving anders is dan andere landen/culturen' en als laatste 'de mate waarin mensen zichzelf Nederlander voelen en de redenen waarom ze dat doen' (Leerssen, 2019, p. 35). Dit laatste komt weer overeen met de zelfdefinitie waar Smeets en Steijlen het over hebben.

In de discussie over de betekenis van termen als 'natie' en 'nationalisme' is de term *imagined community* van Anderson (2006) vaak aangehaald. Anderson definieert de natie als 'verbeelde politieke gemeenschap, die zowel verbeeld is als inherent gelimiteerd, als soeverein' (Anderson, 2006, p.6). *Imagined community*, of verbeelde gemeenschap, betekent dat de leden van deze gemeenschap zich verbonden voelen met elkaar door hun gedeelde deelname aan dezelfde gemeenschap, zonder zij alle leden kennen. Deze verbondenheid ontstaat, net als bij collectieve identiteit, door een gemeenschappelijk kenmerk dat de leden van deze gemeenschap hebben en dat bepaalt wie er wel en wie er niet tot deze gemeenschap horen. De grenzen van de gemeenschap zijn niet natuurlijk en maar bedacht om het bestaan van de gemeenschap te rechtvaardigen.

Hieruit volgt het tweede deelthema van de analyse van het huidige onderzoek:
Nederlandsheid vanuit historisch perspectief, met de bijgaande deelvraag:

Deelvraag 2: Hoe verhouden de boeren en de geconstrueerde boerenidentiteit uit het corpus zich tot de historie van Nederland, de Nederlandse natie en een veronderstelde Nederlandse identiteit?

3.2 Symbolen en banaal nationalisme

Een manier waarop collectieve of nationale identiteit gecreëerd en uitgedragen kan worden is door middel van symbolen (Elpers, 2009, p.68). Wat betreft symbolen is er volgens Elpers een tweedeling te onderscheiden tussen verwijssymbolen en verdichtingssymbolen. Beide worden ingezet als referent naar een identiteit, maar functioneren op een verschillende manier. Zo verwijzen verwijssymbolen enkel naar een bepaalde identiteit, maar in hun betekenis beweeglijk en zijn daarmee breed inzetbaar. Voorbeelden hiervan zijn cultuurelementen die als 'typisch Nederlands' worden gezien, zoals klompen, tulpen en molens. De elementen roepen wel de associatie met Nederland op, maar hebben geen eigen sterke betekenis. Verdichtingssymbolen daarentegen hebben een duidelijke, vaste betekenis met een sterke inbedding in cultuur, maar kunnen daarmee in de boodschap moeilijk vervormd worden tot iets anders. Figuren uit de geschiedenis zijn een goed

voorbeeld van verdichtingssymbolen, omdat zij hun eigen geschiedenis en hun rol in nationale geschiedenis altijd bij zich dragen. Een subcategorie binnen verdichtingssymbolen zijn nationale symbolen. Nationale symbolen bundelen 'waarden en gevoelens, een nationale herinneringscultuur, het vergeten van nederlagen en trauma's, het vertrouwen in de toekomst, mythen en verhalen' (Elpers, 2009, p.68). Een voorbeeld van een nationaal symbool is de Nederlandse vlag, die symbool staat voor alle herinneringen aan triomfantelijke en rampzalige nationale geschiedenissen, tradities, en continuïteit van vorige generaties en generaties die nog moeten komen, en daarmee de verbinding in en met de natie maakt.

Symbolen zijn bijna overal wel te vinden, de een explicieter dan de ander. Deze aanwezigheid van nationale symbolen in allerlei aspecten van het dagelijkse leven wordt ook wel beschreven als banaal nationalisme. Leerssen (2015) haalt de definitie van banaal nationalisme van Billig (1993) aan, en beschrijft het als 'nationaal achtergrondruis': een constante impliciete herinnering aan het deelnemen aan de natie. Denk hierbij aan de Nederlandse vlag die wappert op straat, standbeelden op straat van en straatnamen vernoemd naar nationale helden, en het impliciete Nederlandse kader in media, wanneer het bijvoorbeeld gaat over 'het weer' of 'de economie', waarmee het Nederlandse weer en de Nederlandse economie worden bedoeld, maar als vanzelfsprekend worden gezien.

Hieruit volgt het derde deelthema voor de analyse van het huidige onderzoek:
Nederlandsheid vanuit actueel perspectief, met de bijgaande deelvraag:

Deelvraag 3: Hoe verhouden de boeren en de geconstrueerde boerenidentiteit uit het corpus zich tot de Nederlandse staat, maatschappij en samenleving?

3.3 Folklorisme en de plattelandsidylle

Banaal nationalisme is dus gebaseerd op een onderliggende, impliciete constante herinnering aan de natie. Dit staat in relatie tot folklorisme. Elpers (2009) bespreekt folklorisme als cultuurelementen die dreigen te verdwijnen, maar waarvan de cultuurgemeenschap het als een verlies ziet als deze zouden verdwijnen, en daarom nieuw leven ingeblazen krijgen en bewaard worden als vorm van cultureel erfgoed. Hierbij verliezen deze elementen vaak hun oorspronkelijke functie, en krijgen deze een nieuwe performatieve, communicatieve en/of commerciële functie. In tegenstelling tot banaal nationalisme is folklorisme dus juist zeer expliciet en bewust van aard. Daarnaast stammen folkloristische cultuurelementen dus ook af uit het verleden en worden deze daarmee vaak als klassiek en traditioneel gezien. Een goed voorbeeld van folkloristische cultuurelementen is klederdracht. Klederdracht had vroeger een duidelijke functie, namelijk het uitdragen van een bepaalde identiteit, die gebonden kan zijn aan een bepaalde geografische, sociale, religieuze en/of ambachtelijke groep. Door de jaren heen verloor het echter vaak deze functie en werd klederdracht steeds minder gebruikt om identiteit te presenteren, maar werd het bewaard als traditioneel en cultureel erfgoed, en kreeg het een nieuwe symbolische functie.

Folkloristische cultuurelementen komen volgens Elpers (2009) vaak voor in geïsoleerde omgevingen. Voorbeelden hiervan in Nederland zijn de eilanden, kustomgeving en katholieke dorpjes zoals Volendam. Deze gebieden werden in de negentiende eeuw, vanwege hun geïsoleerde ligging, gezien als onaangetaast, 'onvervalst, echt en puur', en daarmee als beschermers van de eeuwenoude traditionele Nederlandse cultuur (Elpers,

2009, p.37). In deze periode ontwikkelde er ook een snelgroeïende stadscultuur, waar de plattelandscultuur op deze geïsoleerde locaties sterk mee in contrast stond. In dit contrast stond de plattelandscultuur symbool voor traditie, morele waarden, saamhorigheid en stabiliteit. Deze elementen en visie staan centraal in de zogenaamde 'plattelandsidylle'.

Het concept 'idylle' is een voorbeeld van het concept 'chronotoop', dat Russisch filosoof Bakhtin (uit Peeren & Souch, 2019) heeft geïntroduceerd in literaire theorie. Een chronotoop is een set van een bepaalde periode (de tijd) in een bepaalde omgeving (de ruimte). De tijd kan cyclisch lopen, ofwel in herhalende, doorlopende patronen, of lineair, waarbij de periode een duidelijk begin- en eindpunt heeft en deze van elkaar verschillen. De ruimte kan geïsoleerd zijn van de buitenwereld, of open, waarbij er geen duidelijke grenzen aan de ruimte zitten. De verschillende combinaties van tijd (dan wel cyclisch, dan wel lineair) en ruimte (dan wel geïsoleerd, dan wel open) vormen verschillende genres, waar idylle er een van is. Het betreft een geïsoleerde ruimte in cyclische tijd: een wereld die is afgesloten van alles eromheen, waarbinnen dezelfde gebeurtenissen en patronen zich blijven herhalen, bijvoorbeeld binnen verschillende generaties van een familie of van een groep dorpsbewoners. Het sentiment dat hierbij ontstaat is: alles wat nodig is, is binnen deze omgeving, en alles gaat goed, dus er hoeft niks te veranderen.

Peeren & Souch beschrijven hoe het chronotoop van de idylle volgens Bakhtin vier pure idyllische subgenres heeft gecreëerd, namelijk een liefdesidylle, een familiale idylle, een ambachtelijke idylle en een agrarische idylle (Peeren & Souch, 2019, p.38). De kern van deze vier subgenres is hetzelfde: een pre-kapitalistische, folkloristische tijd waarin mensen verbonden aan elkaar zijn binnen een bekende, vertrouwde en beschermde plek, waar men in de voetsporen treedt van hun voorouders (waarbij het patroon weer van vooraf aan begint, cyclisch dus). Wanneer deze kern gecombineerd wordt met enkele elementen uit elk van deze subgenres ontstaat de plattelandsidylle. Sinds de komst van het kapitalisme is het genre van de plattelandsidylle uitgedaagd, maar heeft dit er juist voor gezorgd dat de idylle meer aantrekking kreeg. Hoe groter het contrast met het kapitalisme, des te aantrekkelijker werd de plattelandsidylle voor veel mensen.

Peeren & Souch (2019) stellen dat genres zoals de plattelandsidylle kunnen vervagen en veranderen (cf. Berlant), zodra de ontoereikendheid van het genre om actualiteit te representeren wordt geconstateerd en niet langer wordt ontkend, maar erkend. Daarmee worden de verwachtingen bij een genre als nostalgisch en naïef afgedaan. Hoewel de plattelandsidylle van origine een genre is in de literatuur en kunsten, is het door de veranderlijkheid van het genre ook op andere gebieden te betrekken. Zo bespreken Peeren & Souch (2019) het in de context van reality-tv, namelijk als analyse van het datingprogramma *Boer zoekt Vrouw*. De plattelandsidylle is daarmee niet langer enkel een kader voor fictie, maar heeft zich in de maatschappij ontwikkeld tot manier van kijken naar delen van het land en voor sommigen tot een sentiment van verlangen naar deelnemen aan de cultuur op het platteland.

Hieruit volgt het vierde deelthema voor de analyse van het huidige onderzoek: *Boer 'zijn' – beroep of levensstijl*, met de bijgaande deelvraag:

Deelvraag 4: Waar wordt de geconstrueerde boerenidentiteit aan ontleend in het corpus; wordt het 'zijn van een boer' gepresenteerd als een beroepsgroep of als levensstijl?

3.4 Het plattellandschap als Nederlands landschap

Elpers (2009) bespreekt de plattellandsidylle aan de hand van visuele kenmerken, namelijk weilanden, sloten en windmolens. Ze voegt hier een nationaal perspectief aan toe door te constateren dat deze kenmerken gevoelens van 'typische Nederlands[heid]' oproepen (Elpers, 2009, p.46). Ook in het rapport *Denkend aan Nederland* van het Sociaal Cultureel Planbureau (2019a) komt de link tussen het platteland als omgeving en nationale identiteit naar voren. In dat rapport staat een verslag van het onderzoek van het bureau naar wat Nederlanders zelf als Nederlands en Nederlandse identiteit zien. Van de twintig meest voorkomende elementen waaraan Nederlanders hun 'Nederlandsheid' ervaren, zijn er vijf van landschappelijke aard, namelijk de deltawerken, molens, dijken, de Amsterdamse grachten en tulpen. In hoofdstuk 13 van het rapport wordt de relatie tussen het Nederlandse landschap en Nederlandse identiteit verder uitgewerkt (SCP, 2019c) In de enquête bij de vraag wat Nederlanders als typische Nederlandse landschapselementen zien, noemen respondenten erg vaak plattellandschapselementen, zoals polders, weilanden, molens, bloemenvelden, koeien en vlakten.

Het rapport van het SCP (2019c) beschrijft ook de rol van de Nederlandse schilderkunst in de beeldvorming van het Nederlandse landschap. De Nederlandse schilderkunst van de zeventiende en de negentiende eeuw hebben sterk bijgedragen aan de waardering van het platteland en de constructie van wat 'Nederland' is geworden. De rappe verstedelijking in die periodes droeg er aan bij dat de waardering van het afgebeelde platteland groeide. De aanwezigheid van de vele plattellandsgezichten in de schilderkunst heeft dan ook bijgedragen aan de ontwikkeling van de plattellandsidylle als genre.

Naast dat de waardering van het plattellandsgezicht groeide, werd het platteland ook steeds meer erkend als typerend voor Nederland. Zo werden de landschappen met een sterk natuurlijk en ruraal karakter in de negentiende eeuw ingezet om het idee van een nationale identiteit te versterken (SCP, 2019c, p.20). Verder groeide het platteland ook als symbool voor Nederlandse identiteit doordat het zich als landschap sterk onderscheidde van landschappen buiten Nederland, namelijk door de vlakte van het landschap, waarmee vergezichten en het zien van grote open luchten mogelijk is.

De verbinding tussen Nederlands landschap en Nederlandse identiteit is echter genuanceerder dan enkel het platteland. Andere kenmerkende onderdelen van het Nederlandse landschap zijn namelijk ook juist de diversiteit aan landschappen, en de manier waarop er om is gegaan met water, bijvoorbeeld bij dijken en de deltawerken (SCP, 2019c). Het Nederlandse landschap kenmerkt zich in verschillende vormen in de gemaakte en door mensen veranderde aard van het landschap. Hiermee wordt het in verband gebracht met identiteit vanwege de zakelijke en exploiterende houding die Nederlanders door de eeuwen heen hebben gehad ten opzichte van het landschap. Dit is zowel in stedelijke omgeving als plattellandsomgeving zichtbaar, en wordt visueel mooi geïllustreerd door bijvoorbeeld de strakke rechte rasters en lijnen van sloten in de polder.

Bovenstaande hangt ook samen met het deelthema van de analyse van het huidige onderzoek <i>Nederlandsheid in historisch perspectief</i>

3.5 Authenticiteit

Terugkerend naar de plattellandsidylle: om dit concept verder uit te diepen en in te kaderen is het relevant om verder te kijken naar het idee van authenticiteit. Bosma & Peeren (2021)

beschrijven in hun hoofdstuk in *Politics and Policies of Rural Authenticity* hun analyse van de representatie van boeren rondom de boerenprotesten van 2019 en 2020. In deze analyse bespreken zij hoe het idee van authenticiteit een rol in de framing van boeren heeft gespeeld, en of dit beeld van de 'authentieke boer' terecht was. Zij betogen dat het idee van de 'authentieke boer', een boer waar men trots op moet zijn en aan wiens bestaansrecht dus niet getwijfeld moet worden, berust op een idyllisch beeld van het boerenwerk en -bestaan, dat niet in lijn is met de realiteit. Om dit punt te onderbouwen, bespreken zij hoe authenticiteit al lang gelinkt wordt aan een idyllisch beeld van het platteland en hoe deze link bijdraagt aan nationalisme en een nationale identiteit.

Om te beargumenteren hoe de presentatie van boeren te plaatsen is binnen het kader van authenticiteit, is het belangrijk om eerst verder uit te weiden over het begrip authenticiteit. Bosma & Peeren gebruiken hiervoor het model van filosoof Varga, *The Paradox of Authenticity* (Varga, 2011, in Bosma & Peeren, 2021). Varga onderscheidt drie vormen van authenticiteit, die elkaar volgens hem historisch gezien opvolgden. De eerste, kwantitatieve authenticiteit, gaat uit van een algemene menselijke kern, gebaseerd op sociale normen van hoe een mens zou moeten zijn. Wanneer iemand zich uit en doet zoals volgens die kern zou moeten, is die in lijn met kwantitatieve authenticiteit authentiek. De tweede, kwalitatieve authenticiteit, contrasteert hiermee, door authenticiteit juist te relateren aan de unieke innerlijke zelf, die voor iedereen anders is. Iemand die kwalitatief authentiek is, "realiseert zichzelf als wat diegene al diep vanbinnen is: een essentiële kern die als invariabel wordt gezien" (Bosma & Peeren, 2021, p. 5). De derde, performatieve authenticiteit, is gebaseerd op interactie met anderen, en wordt gerealiseerd door jezelf te onderscheiden. Het gaat niet langer over een vaststaand innerlijk ideaal, maar over iets dat veranderlijk is en dat gemaakt kan worden. Iemand is performatief authentiek wanneer die zich als individueel, of als collectief, weet te differentiëren van anderen.

3.6 Zelfperceptie en zelfpresentatie

Het concept authenticiteit brengt al enige nuance bij het begrip identiteit en welke rol verschillende mensen spelen bij identiteitsvorming. Eerder werd al duidelijk dat identiteit zowel ontstaat vanuit de eigen ervaring, de zelfperceptie, als vanuit het contrast met anderen. Heinich (2019) biedt een belangrijk nieuw perspectief op identiteit, namelijk dat identiteit driedimensionaal is. Allereerst is er dus zelfperceptie, de manier waarop iemand of een groep naar zichzelf kijkt, en welke identiteit die zichzelf toeschrijft. Daarnaast is er toeschrijving door anderen: hoe kijken anderen naar jou(w groep), en welke identiteit schrijven zij toe. Deze twee kunnen elkaar ondersteunen, maar ook tegenspreken. De derde belangrijke dimensie die Heinich daarom bespreekt is een mediërende dimensie tussen de eerste twee, namelijk presentatie. Presentatie komt voort vanuit de zelfperceptie, maar speelt in op de toeschrijving van anderen, ofwel wat Leerssen (2007) omschrijft als het *meta-image*. Wanneer de identiteit vanuit zelfperceptie en toeschrijving niet overeenkomen, kan een persoon of groep door middel van presentatie toch een bepaalde identiteit uitstralen en/of benadrukken.

Andriessen bespreekt deze dynamiek tussen zelfperceptie, toeschrijving en presentatie in hoofdstuk 15 van *Denkend aan Nederland* (SCP, 2019) aan de hand van de termen insinde-insiders en outside-insiders. Insiders zijn mensen die horen bij een bepaalde groep. Inside-insiders zijn daarbij deelnemers van wie de deelname, vanwege bijvoorbeeld uiterlijke kenmerken, niet in twijfel wordt getrokken, en bij wie de zelfperceptie en toeschrijving overeenkomen. Outside-insiders zijn deelnemers van wie de deelname wel in

twijfel wordt getrokken, of waarvan de deelname niet verwacht wordt van tevoren. Bij hun komen zelfperceptie en toeschrijving niet overeen. Als gevolg kunnen zij ervoor kiezen om in hun presentatie naar de buiten wereld kenmerken van deze groepsidentiteit extra naar voren te brengen.

Deze driedimensionaliteit geeft een handig kader voor het huidige onderzoek. Vanuit dit concept en het contextueel kader is te zien dat de zelfperceptie van boeren en de toeschrijving op boeren van partijen buiten die groep sterk van elkaar afwijken, en daarom is de presentatie van de boeren en boerenorganisaties erg relevant: hoe spelen zij in op de contrasterende zelfperceptie en toeschrijving door anderen. Binnen een nationaal kader is het idee van inside-insiders en outside-insiders bruikbaar om te kijken hoe boeren gepresenteerd worden ten opzichte van Nederland en Nederlandse identiteit. De content op de websites van de boerenorganisaties reflecteren de zelfperceptie van boeren en laten zien hoe zij zichzelf op basis daarvan presenteren. De perceptie van boeren door anderen is buiten beschouwing gelaten in het huidige onderzoek.

3.7 Eerder onderzoek naar boerenpresentatie

Dit is niet het eerste onderzoek dat kijkt naar hoe boeren sinds de recente boerenprotesten worden gepresenteerd in verschillende media, maar bouwt voort op eerder onderzoek. Zo deed Van Gisbergen (2020) voor haar masterscriptie onderzoek naar de representatie van boeren en de boerenprotesten en de manier waarop het discours hierover werd vormgegeven in verschillende talkshows. Zij concludeerde onder andere dat boeren zichzelf in een slachtofferrol plaatsten, en zij zichzelf profileren als voormannen van de Nederlandse natie. Ook bleek dat de boeren zelf de voornaamste vormers van het discours waren.

Bosma en Peeren bespreken in hun hoofdstuk #ProudoftheFarmer (2021), zoals eerder beschreven, hoe authenticiteit een rol speelde in de presentatie van boeren en de boerenidentiteit gedurende de boerenprotesten. Boeren en boerenorganisaties slaagden erin de boerenidentiteit als authentiek te presenteren, waardoor een groot deel van de rest van de bevolking de protesten als rechtvaardig ervaarde. Dit was succesvol, gezien, zeker in het begin van de protesten, boeren op veel support van de rest van de bevolking kon rekenen, en dit ook na het afnemen van de authenticiteit, nog steeds voor een groot deel het geval was.

Daarnaast bespreken Bosma en Peeren (2021) hoe de boerenidentiteit die in de boerenprotesten wordt geconstrueerd sterk gelieerd is aan de identiteit van 'echte' (waarmee 'heteroseksuele' wordt geïmpliceerd) mannen. Doordat deze twee identiteiten voor deze boeren zo gelijk staan aan elkaar en daarmee authentiek worden gepresenteerd, spreekt er ook een vanzelfsprekend recht-hebben-op uit, in dit geval op het land en het recht daarop te doen en laten hoe men wil. Ook bespreken zij hoe deze mannelijkheid die aan de boeren wordt gekoppeld wordt gekenmerkt door "vanzelfsprekende, authentieke en daarmee terechte woede en geweld" (Bosma & Peeren, 2021, p.4).

Hieruit volgt het vijfde deelthema voor de analyse van het huidige onderzoek: De boer als vanzelfsprekende man, met de bijgaande deelvraag:

Deelvraag 5: Hoe en in welke mate worden mannelijkheid en vrouwelijkheid binnen de boerenidentiteit gerepresenteerd in het corpus?

3.8 Huidig onderzoek: deelvragen en academische relevantie

Uit dit theoretisch kader zijn dus vijf deelthema's met bijgaande deelvragen voortgekomen, die ik hieronder uiteenzet, en waar ik een hypothese bij bespreek.

Hoofdvraag: Hoe construeren verschillende boerenorganisaties op hun websites in woord en beeld een boerenidentiteit, en hoe verhoudt deze boerenidentiteit zich tot nationale identiteit?

Om dit te beantwoorden, heb ik het corpus aan de hand van vijf deelthema's geanalyseerd. Deze deelthema's hebben geleid tot een antwoord op de volgende deelvragen:

Deelvraag 1: Tegen wie worden de boeren en de geconstrueerde boerenidentiteit uit het corpus afgezet, en hoe wordt dit gedaan?

De verwachting bij dit thema was dat boeren veelal afgezet zullen worden tegenover de politiek en de media, omdat (zoals ook blijkt uit het contextueel kader) de boeren het veelal niet eens zijn met hoe de politiek en de media over het platteland beslissen en hun weergeven.

Deelvraag 2: Hoe verhouden de boeren en de geconstrueerde boerenidentiteit uit het corpus zich tot de historie van Nederland, de Nederlandse natie en een veronderstelde Nederlandse identiteit?

De verwachting bij dit thema was dat boeren zich als Nederlands presenteren, en specifieker als voormannen van de Nederlandse natie, omdat dit ook al naar voren kwam uit de onderzoeken van Van Gisbergen (2020) en Bosma & Peeren (2021). Hierbij werden dan ook veel Nederlandse symbolen en plattelandslandschappen verwacht.

Deelvraag 3: Hoe verhouden de boeren en de geconstrueerde boerenidentiteit uit het corpus zich tot de Nederlandse staat, maatschappij en samenleving?

De verwachting bij dit thema was dat boeren zich zullen afzetten van de Nederlandse staat, om dezelfde reden die bij deelvraag 1 al is besproken, namelijk dat de boeren het veelal niet eens zijn met de politieke beslissingen en manier van doen in Den Haag.

Deelvraag 4: Waar wordt de geconstrueerde boerenidentiteit aan ontleend in het corpus; wordt het 'zijn van een boer' gepresenteerd als een beroepsgroep of als levensstijl?

De verwachting bij dit thema was dat het 'boer zijn' veel gepresenteerd zal worden als levensstijl en meer dan enkel een beroepsgroep, gezien dit ook bleek uit de onderzoeken van Van Gisbergen (2020) - waar boeren zichzelf in de slachtofferrol plaatsten om veel verschillende redenen die grotendeels verder reiken dan een bedreiging voor het kunnen beoefenen van hun beroep – en Bosma & Peeren (2021).

Deelvraag 5: Hoe, en in welke mate worden mannelijkheid en vrouwelijkheid binnen de boerenidentiteit gerepresenteerd in het corpus?

De verwachting bij dit thema was dat voornamelijk mannelijke boeren worden gerepresenteerd en weinig vrouwen, en dat de boeren woede en geweld laten zien, gezien dit ook bleek uit het onderzoek van Bosma & Peeren (2021).

Met deze thema's heb ik een eerste verkenning van de presentatie van boeren door de verschillende organisaties kunnen doen. Hiermee wordt de presentatie en de positie van boeren beter in kaart gebracht, en wat handvatten biedt voor verder onderzoek naar de presentatie van boeren en hun maatschappelijke positie. Ook kon ik de resultaten van eerder onderzoek van Bosma & Peeren (2021) op deze manier verrijken, door te kijken of het corpus van mijn onderzoek deze resultaten bevestigt, tegenspreekt of nuanceert. Daarnaast kan de opzet van het huidige onderzoek als inspiratie dienen voor presentatieonderzoek van andere organisaties en/of doelgroepen, en biedt het handvatten voor presentatieonderzoek voor het medium website, waar ik zelf niet eerder vergelijkbaar onderzoek voor kon vinden.

4. Methode: corpusverzameling en analyse

In dit hoofdstuk bespreek ik waar het corpus voor dit onderzoek uit bestaat, hoe ik het corpus heb verzameld en op welke manier ik het materiaal heb geanalyseerd.

4.1 Corpus en proces

Om de presentatie van boeren door de betreffende boerenorganisaties te onderzoeken heb ik in dit onderzoek gekeken naar de content van de websites van de organisaties, met een focus op content die is geplaatst sinds het begin van de boerenprotesten (1 oktober 2019). Ik heb ervoor gekozen om naar de websites te kijken omdat de content hierop door de organisaties zelf geproduceerd is, en dit daarom een goede representatie is van zelfperceptie en presentatie van boeren. Daarnaast is de content geheel openbaar en vrij toegankelijk, waardoor het een breed publiek kan bereiken en dus relevant is om te analyseren, en het makkelijk te verzamelen is voor het corpus.

Van niet alle content op de website is terug te vinden wanneer het exact geplaatst of voor het laatst geüpdatet is. Vaak is dit het geval bij webpagina's met algemene informatie over de organisatie, hun werkzaamheden, informatie voor leden of over hoe je lid kan worden. Omdat dit vaak ook pagina's zijn waar juist relevante informatie in staat voor het huidige onderzoek, zijn deze pagina's wel meegenomen in het onderzoek. Naast deze pagina's zijn er ook veel pagina's die wel specifiek gedateerd zijn. In deze gevallen heb ik ervoor gekozen om pagina's van voor de eerste boerenprotesten (voor 1 oktober 2019) niet op te nemen in het corpus, gezien het corpus zonder deze pagina's al erg omvangrijk is, en die content buiten het contextuele kader van het huidige onderzoek valt.

Daarnaast heb ik ervoor gekozen om geen content op te nemen van gedateerde pagina's die na 15 maart 2023 online zijn gekomen. Ik heb voor deze datum gekozen omdat dit de dag was waarop de BBB een grote overwinning behaalde bij de Provinciale Statenverkiezingen (Stichting PDC, 2023). Na deze overwinning riepen verschillende boerenorganisaties op om de omgekeerde Nederlandse vlaggen, die door veel boeren werden gebruikt als protest, weer terug te draaien, omdat zij het gevoel hadden dat hun protestgeluid eindelijk gehoord was en erop gereageerd werd, wat terug te zien was in de resultaten van de verkiezing. Daarmee is het een belangrijk keerpunt in het verloop van en het debat rondom de boerenprotesten.

Voor de meeste organisaties (Agractie, FDF en BBB) betekent dit dat vrijwel al het materiaal op de website is meegenomen in de eerste analyse, gezien die organisaties gelijktijdig opkwamen met de boerenprotesten. In het geval van LTO is dus niet alle content opgenomen, hierbij gaat het voornamelijk om nieuwsberichten van voor 1 oktober 2019.

De vier websites van de organisaties bevatten enorm veel content, wat wel een breed beeld geeft, maar het lastig maakte om alles gedetailleerd te analyseren en bespreken. Daarom was de eerste stap van het onderzoek een oppervlakkige verkenning van zoveel mogelijk content op de sites. Hierdoor raakte ik bekend met de content van de sites en kon ik de eerste patronen alvast herkennen, en kreeg ik een beter beeld van hoeveel en wat voor materiaal er op de sites te vinden is. Dit vormde de eerste inhoudelijke analyse, waarmee ik achterhaalde welke onderwerpen er (veel) aan bod komen in de content, en welke ik nader wilde analyseren. Daarnaast zorgde deze stap ervoor dat ik een gericht analysemodel kon ontwikkelen voor de uitgebreidere analyse. Ook verzamelde ik tijdens deze algemene verkenning webpagina's voor een subcorpus om uitgebreider te analyseren op inhoud, taal en beeld: inhoud om de presentatie van boeren in het materiaal

in kaart te brengen, en taal en beeld om elementen in de content te vinden die deze presentatie belichamen.

4.2 Analyse

Na de algemene en eerste inhoudelijke verkenning van het materiaal ging ik over op het formuleren van het analysemodel. Het subcorpus zou op inhoudelijk, talig en beeldend niveau verder worden geanalyseerd. Allereerst is het materiaal middels close-reading geanalyseerd op inhoud. Dit heeft geleid tot de vijf deelthema's die in paragraaf 3.8 zijn beschreven. In dit proces heb ik, om de thema's en rode draad van het onderzoek voor mezelf inzichtelijk te maken, flowcharts gemaakt waarin de lijn duidelijk wordt van contextueel en theoretisch kader naar inhoudelijke thema's naar talige en beeldende elementen die de inhoudelijke resultaten ondersteunen. Deze flowcharts zijn opgenomen in Bijlage 1.

Na de inhoudelijke analyse wordt het corpus verder onderzocht op specifieke talige en beeldende elementen, om de inhoudelijke analyse te ondersteunen en illustreren. Welke elementen geanalyseerd worden, verschilt per thema, en waren als volgt:

De Boer en de Ander: Binnen dit thema keek ik naar het talige element van het gebruik van persoonlijk voornaamwoorden, zoals *wij*, *jullie* en *zij*. Hiermee wordt duidelijk welke partijen door de organisaties tot zichzelf worden gerekend, en welke hier juist tegenover worden gezet (Smeets & Steijlen, 2006, Beller & Leerssen, 2007). Daarnaast onderzocht ik welke werkwoorden worden gebruikt om de acties van de verschillende partijen te beschrijven. Uit de acties spreekt ook veel over wie de partijen zijn, en daarnaast laten de keuzes voor bepaalde werkwoorden wat zien over hoe de organisaties denken over de verschillende partijen. Ook keek ik naar welke woorden gebruikt worden om de kloof en polarisatie in de samenleving te omschrijven, en welke woorden voor de partijen de verschillende kanten van de kloof te omschrijven. Qua beeldende elementen bracht ik in kaart wie er van de verschillende partijen worden afgebeeld en of, en zo ja hoe, deze afbeeldingen van de verschillende partijen in verhouding zijn met elkaar, en zo niet, wie er meer wordt afgebeeld.

Nederlandsheid vanuit historisch perspectief: Binnen dit thema keek ik als talige elementen naar de gevallen waar de woorden *Nederland* en *Nederlands* expliciet genoemd worden, en hoe deze dan gebruikt worden en of deze worden toegeschreven aan boeren of niet. Qua beeldende elementen keek ik naar het gebruik van beeldende symbolen (Elpers, 2009, SCP, 2019a) die naar Nederland verwijzen, en naar de afbeeldingen van het landschap (SCP, 2019c), om te kijken in hoeverre de landschapselementen worden afgebeeld die als typisch Nederlands gezien worden.

Nederlandsheid vanuit actueel perspectief: Binnen dit thema keek ik, net als bij het vorige thema, qua talig element naar de gevallen waar de woorden *Nederland* en *Nederlands* expliciet genoemd worden, en hoe deze dan gebruikt worden en of deze worden toegeschreven aan boeren of niet. Aanvullend keek ik hier ook naar de bezittelijk voornaamwoorden *ons* en *onze* (bijv. *onze economie*, *ons belang*), omdat deze vaak verwijzen naar Nederland (Elpers, 2009, Leerssen, 2015), maar niet altijd. Door dit in kaart te brengen werd duidelijk in hoeverre de organisaties dingen toewijzen aan heel Nederland en Nederlandsheid, of een kleinere andere groep. Qua beeldende elementen keek ik wederom naar de beeldende symbolen die naar Nederland verwijzen.

Boer zijn - beroep of levensstijl: Binnen dit thema keek ik wederom naar het talig element werkwoorden, om te kijken welke acties worden toegeschreven aan boeren, en of

de werkwoorden naar werkzaamheden verwijzen of dat het andere werkwoorden zijn. Verder keek ik hier naar een aantal beeldende elementen. Zo keek ik naar wie er op afbeeldingen staan - enkel boeren of ook hun gezin of andere plattelanders – en hoe mensen afgebeeld staan: zijn ze bezig, en zo ja, wat doen ze, of poseren ze? Ook keek ik naar wat er naast mensen is afgebeeld, bijvoorbeeld het landschap (SCP, 2019c), en welke beeldende verwijzingen naar verschillende vormen van boeren er zijn: wat voor dieren zijn er afgebeeld, wat voor soorten akkerbouw, etc.

De boer als vanzelfsprekende man: Binnen dit thema keek ik naar het talig element van gegenderd taalgebruik en in hoeverre het woord *boerin* wordt gebruikt, of dat het enkel om het woord *boer* gaat. Qua beeldende elementen keek ik naar de verhouding van mannen en vrouwen die worden afgebeeld, en naar hoe mannen en vrouwen verschillend en op dezelfde manier zijn afgebeeld. Daarnaast keek ik of er kenmerken die als mannelijk worden gezien, bijvoorbeeld het tonen van agressie zoals Bosma & Peeren (2019) dit beschrijven, terug te zien zijn in de afbeeldingen.

5. Resultaten

In dit hoofdstuk brespreek ik de bevindingen van de analyse. Ik begin met een korte algemene bespreking over hoe de websites van de organisaties worden gebruikt, hoe ze zijn ingericht en wat voor content er te vinden is. Daarna brespreek ik per organisatie de thema's die het meest karakteristiek zijn voor die organisatie en het meest zeggen over de presentatie van boeren.

5.1 De websites in het algemeen

Omdat de inhoud van de websites er erg verschillend uitziet en op verschillende manieren is vormgegeven, levert elke website ook andere resultaten op. Zo maakt de ene website bijvoorbeeld meer gebruik van beeldmateriaal dan de andere, en hebben sommige websites bepaalde soort pagina's die verder op geen van de websites voorkomen (zoals bijvoorbeeld brieven op de website van Agractie).

Op de website van Agractie staan verschillende soorten content. De website heeft een homepagina, een pagina met een overzicht van hun acties, een pagina waar hun missie- en visiestatements staan, een nieuwspagina, een verwijzing naar hun project Boer in de Klas, een contactpagina, een pagina met info over aansluiten bij de stichting en een webshop. Onder het kopje Missie & visie staan ook een aantal brieven aan destijds minister president Mark Rutte, waarin verschillende mensen die dichtbij boeren staan hun verhaal doen over hoe de stikstofcrisis en het beleid dat werd gevormd tegen boeren hen raakten. De website heeft een goede balans tussen tekst en beeld. Vrijwel elke pagina bevat tekst met daarbij begeleidende afbeeldingen.

De BoerBurgerBeweging heeft veel verschillende subpagina's, namelijk Vereniging, Politiek, Lidmaatschap, Steun BBB, een webshop en een contactpagina. De eerste vier subkoppen vouwen uit naar verschillende thema's: Vereniging vouwt uit naar Nieuws, Nieuwsbrief, Missie, Kernwaarden, Bestuur, Verenigingsinformatie, Notulen, Vacatures, BBB Jong en Kenniscentrum; Politiek vouwt uit naar BBB Tweede Kamer, BBB Provincies, Waterschappen, BBB Eerste Kamer, BBB Europa en BBBondgenoten (wat partners van de BBB zijn); Lidmaatschap heeft een pagina om lid te worden en een om je af te melden; en Steun BBB maakt onderscheid tussen Lid worden, Donateur worden en Vrijwilliger worden. De website heeft voor veel verschillende pagina's een andere header, waarin meestal verschillende landschappen te zien zijn. Verder zijn sommige pagina's voorzien van begeleidend beeldmateriaal, maar lang niet alles. Zeker alle nieuwsberichten van voor maart 2022 hebben geen afbeelding (al lijken die er eerst wel gestaan te hebben, maar niet meer beschikbaar te zijn).

De Farmers Defence Force (FDF) heeft een redelijk simpele website, waarbij vrijwel alle pagina's in hetzelfde format staan. De website heeft een homepage, nieuwspagina, een pagina voor leden om de info over hun lidmaatschap, een webshop, een contactpagina en een verwijzing naar de pagina waar je een donatie kunt doen aan de stichting. De voornaamste content bestaat uit de nieuwsberichten. Afgezien van het kopje Nieuws bestaat elk kopje uit een enkele webpagina, terwijl het kopje Nieuws bestaat uit bijna 40 pagina's met zo'n 10 nieuwsberichten, die elk weer naar een eigen webpagina leiden. De website maakt redelijk weinig gebruik van beeldmateriaal. Enkele nieuwsberichten hebben een begeleidende foto, die vrijwel altijd gerelateerd is aan het nieuwsbericht. Bijvoorbeeld: als het een bericht is met een verslag van een protest of actie van de FDF, is er vaak een foto van een trekker met een bord die bij het protest was. Vaak is het ook een hele letterlijke

verbeelding van de titel van het nieuwsbericht, zoals een foto van een middelvinger bij het bericht 'Een opgestoken middelvinger', of een foto van een gekraakte walnoot bij het bericht 'Een noot te kraken!'.

De website van LTO heeft een homepagina, een pagina met hun toekomstvisie, die opsplijt naar Goed eten, Mooi groen, Sterk ondernemerschap en Transitiepaden, een pagina waar de verschillende landbouwthema's onder zijn geschald, namelijk Gezonde planten, Gezonde dieren, Natuur klimaat en energie, Bodem en water, Platteland en omgeving, Ondernemerschap en onderwijs, en Internationaal, een pagina waarin alle sectoren onder staan, een nieuwspagina, een begrippenlijst en een pagina met informatie over LTO als organisatie. De website maakt veel gebruik van beeldmateriaal. Zo zijn er veel verschillende headers, die vaak aansluiten op de inhoud van de pagina (vb. als het om geitenhouderij gaat, staan er geiten in de header). Ook in de pagina's zelf zijn vaak foto's terug te vinden.

5.2 Agractie

Op de website van Agractie zijn de meest kenmerkende pagina's voor de presentatie van boeren de brieven geschreven door (naasten van) mensen uit de agrarische sector, gericht aan toenmalig minister president Rutte. Deze brieven zijn van eigen hand, direct uit de onderzochte groep. In deze brieven beschrijven voornamelijk vrouwen uit de sector hoe het stikstofbeleid hun en hun naasten raakt, elke brief onder de noemer 'Kom je aan de boer, dan kom je aan mij!'.

Deze brieven zijn veelal negatief over en verwijtend naar de politiek, en zetten de politiek daarmee in een slecht daglicht. De politiek wordt verweten dat ze, van ver af, zonder echte kennis van hoe het er op het platteland aan toe gaat, besluiten neemt die wel grote impact hebben voor het platteland, en de effecten hiervan niet goed in lijken te zien. Zo beschrijft Carolien, de vrouw van een boer, in haar brief¹:

"Ik gebruik altijd mijn stemrecht. Maar mijn vertrouwen in de overheid (en de media) heeft echt een enorme deuk opgelopen. Ben ik veel te naïef geweest? (...) Ik ben altijd dolgelukkig als onze gasten belangstelling tonen en kritische vragen stellen over de gang van zaken op ons bedrijf. Ik heb alleen de indruk dat die stap door heel veel politici (die nu de macht hebben om over ons familiebedrijf besluiten te nemen!) over is geslagen in hun opvoeding?"

En Heidi, die samen met haar gezin een veehouderij heeft, schrijft in haar brief²:

"Zo ontzettend lamgeslagen, bedrogen voelen, bedreigd en oneerlijk behandeld worden. Dat voert nu de boventoon. Die teleurstelling in ons Nederland voelt zo verdrietig en machteloos."

Uit deze citaten komt de ontevredenheid met de politiek duidelijk naar voren. De politiek wordt hier met werkwoorden als *bedriegen*, *bedreigen* en *oneerlijk behandelen* neergezet als oneerlijk en onrechtvaardig. Hiermee zetten de boeren zichzelf in een slachtofferrol, iets wat Van Ginsbergen (2020) ook al constateerde.

¹ Agractie - Brief van Carolien: <https://agractie.nl/brief-van-carolien/>

² Agractie - Brief van Heidi: <https://agractie.nl/brief-van-heidi/>

In het citaat van Heidi komt ook de teleurstelling in 'ons Nederland' naar voren. Dit is een sentiment dat vaker terugkomt in de brieven. Hieruit blijkt dat boeren zich dus wel verbonden voelen met Nederland en zichzelf als onderdeel van Nederland zien, maar wel een afstand voelen van welke kant de Nederlandse maatschappij opgaat.

De verbondenheid met Nederland is op de rest van de site ook veel terug te zien. Zodra je de site bezoekt, zie je direct op de homepage groot 'Boeren van Nederland!' staan (zie afbeelding 1). Daarnaast spreekt Agractie vaak over dat de boeren 'voor ons eten zorgen', waarmee ze verwijzen naar Nederland.

Afbeelding 1: Header van homepage agractie.nl

Ook spreekt Agractie regelmatig over de ervaren kloof tussen stad en platteland, of zoals zij het veel beschrijven, tussen boeren en burgers, terwijl zij actief bezig zijn met het overbruggen van deze kloof. Zo staat er op de homepage het volgende over het eerste boerenprotest op 1 oktober 2019: "De actie werd gewaardeerd, sinds lange tijd voelden we saamhorigheid tussen boer en burger." Ook is op de site veel informatie te vinden over verschillende activiteiten die Agractie organiseert om mensen van buiten het platteland op een laagdrempelige manier te informeren over hun voedselvoorziening, zoals de Boer & Burger Brunches, waarbij boeren en burgers samenkomen om te genieten van door boeren geproduceerd voedsel en in gesprek te gaan, en het project Boer in de klas, waarbij boeren langskomen op scholen om leerlingen te informeren over hun werk en het produceren van, zoals Agractie veelal benadrukt, 'eerlijk' voedsel.

Hieruit komt ook al sterk het beroepsleven van de boer naar voren, maar daarnaast presenteert Agractie het boerenbestaan ook breder als levensstijl. Dit komt voornamelijk naar voren in beeld. Zo zijn er veel foto's op de site te vinden van vrolijke kinderen op de boerderij, bijvoorbeeld bij de Missie & visie pagina (zie afbeelding 2 en 3). Hiermee spelen ze in op het boerengezin en hoe niet alleen de boer zelf, maar zijn hele gezin betrokken is bij de boerderij. Door verschillende generaties af te beelden wordt hiermee ingespeeld op de plattelandsidylle, waarbij het generationele aspect inhaakt op de cyclische tijd van de idylle.

Terugkomend op de brieven: ook deze dragen sterk bij aan de presentatie van de boerenlevensstijl, doordat niet alleen de boer hierin maar het hele gezin en regelmatig ook de hele boerengemeenschap naar voren komen. Julia schrijft het in haar brief³ zelfs letterlijk: "Ja, want een boerin zijn, is geen baan maar een levensstijl." Daarnaast laat Agractie door middel van deze brieven veel vrouwelijke representatie zien, in vergelijking met de andere organisaties veel meer. Opvallend hierbij is wel dat maar weinig van de vrouwen die aan het woord komen zichzelf als 'boerin' bestempelen. Lucinda⁴ stelt zichzelf in haar brief bijvoorbeeld voor als 'boerendochter [en] getrouwd met een boer' en niet als boerin. Haar

³ Agractie – Brief van Julia: <https://agractie.nl/brief-van-julia/>

⁴ Agractie – Brief van Lucinda: <https://agractie.nl/brief-van-lucinda/>

boerenidentiteit ontleent ze hierbij aan mannelijke boeren om haar heen, haar vader en haar man.

Afbeelding 2 en 3: Foto's bij de pagina 'Missie & visie' op agractie.nl/missie-visie/

5.3 BoerBurgerBeweging

Op de website van de BBB zijn er veel verschillende headers (zie afbeelding 4, 5 en 6) te vinden, bijna elke webpagina op de site heeft een andere header. Deze headers zijn voornamelijk foto's van landschappen, waarvan de meerderheid plattelandslandschappen zijn zoals weilanden, polders (regelmatig met molens) en akkers. Hiermee laat de website veel landschappen zien die als typisch Nederlands worden beschouwd, en is er op bijna elke webpagina een directe verwijzing naar Nederland afgebeeld.

Afbeelding 4: Header van homepagina boerburgerbeweging.nl

Afbeelding 5: Header van 'Bestuur' pagina van de BBB
<https://boerbürgerbeweging.nl/bbb/bestuur/>

Afbeelding 6: Header van 'Vereniging' pagina van de BBB
<https://boerbürgerbeweging.nl/bbb/vereniging/>

De BBB presenteert boeren ook veel als essentieel onderdeel van Nederland, om verschillende redenen. Dit komt duidelijk naar voren in Programma BoerBurgerBeweging⁵, dat de BBB op 16 oktober 2019 introduceerde op de website. Hierin schrijft zij: “Door telkens eerlijk voedsel als uitgangspunt te nemen wordt automatisch een gezonde maatschappij gecreëerd”, en dat de Nederlandse boeren dit kunnen bieden, maar dan wel moet kunnen blijven bestaan want “geen boer, geen voer”. Ook de bijdrage van boeren aan economie benadrukken zij:

“Nederland is daarmee de op één na grootste landbouwexporteur van de wereld, na de Verenigde Staten. (...) Het is het logische gevolg van de internationale waardering voor Nederlandse agrarische producten, die zich kenmerken door kwaliteit, zekerheid, homogeniteit en duurzaamheid.”

Ook benadrukt de BBB de rol van de boeren in het vormgeven en onderhouden van het landschap, en dat dit erg belangrijk. Met deze nadruk op het belang van de boeren, worden de boeren niet alleen sterk aan Nederland verbonden, maar worden boeren ook als belangrijk, eerlijk en beschermend neergezet. Dit sluit erg aan bij het beeld van de boer als

⁵ BBB – Programma BoerBurgerBeweging: <https://boerbürgerbeweging.nl/nieuws/programma-boerbürgerbeweging-gepresenteerd/>

voorman van de Nederlandse natie dat ook al bleek uit het onderzoek van Van Ginsbergen (2020).

Veel van de berichtgeving van de BBB zet de politiek en de media negatief af tegenover boeren. Zo zeggen ze op 13 januari 2021⁶ dat 'de huidige politiek [verantwoordelijk is] voor de ontboering van Nederland', wat gezien het telkens onderstreepte belang van de boeren volgens de BBB als een slechte zaak wordt gepresenteerd. De politiek wordt hierbij omschreven aan de hand van werkwoorden als *wegjagen*, *wegzetten (als milieuvuilers)* en *wurgen*, en omschrijft dat de politiek verantwoordelijk is voor 'wurgende wet- en regelgeving' en 'een gebrek aan toekomstperspectief en waardering' heeft. Boeren worden hier tegenover gezet met acties als *schoon en duurzaam produceren* en *zorgen voor het landschap*. Ook wordt wederom benadrukt dat boeren 'zorgen voor werkgelegenheid, economie, toerisme, recreatie en sociale binding'. Door het belang van de boeren te onderstrepen komen zij daar niet alleen in een goed daglicht te staan, maar worden de acties van de politiek in een nog slechter daglicht gezet. De media wordt verweten dat ze geen goede representatie bieden van de boeren. De politiek en media fungeren hier dus wederom als de Ander (Beller & Leerssen, 2007) om boeren in een slachtofferrol neer te zetten, en daarmee positief te presenteren.

5.4 Farmers Defence Force

De FDF zet zichzelf en boeren sterk af van de politiek, door de politiek in een slecht daglicht te zetten. Veel van de berichten op de website zijn gericht aan de politiek in Den Haag, of gaan over de politiek, en afgezien van een enkel bericht over de BBB is elk bericht erg negatief. De FDF creëert een sterk contrast tussen de politiek en boeren door hun gebruik van werkwoorden. Dit komt sterk naar voren op de webpagina 'Dit is ons land!'⁷. De werkwoorden waarmee de boeren hier worden omschreven zijn onder andere *hard werken*, *bouwen*, *inzetten voor de economie* en *vooruitgaan*, *vooruit helpen*: praktische en concrete acties. In contrast daarmee wordt de politiek omschreven aan de hand van werkwoorden als *politieke spelletjes spelen*, *op het spel zetten*, *door de strot duwen*, *schrappen*, *zich [anders] voordoen* en *konkelen*: allemaal acties met negatieve gevolgen voor anderen, namelijk de boeren. Door de politiek als de Ander (Beller & Leerssen, 2007) te presenteren, worden boeren hier een goed daglicht gezet. Op deze manier worden de boeren juist gepresenteerd als eerlijk, oprecht en authentiek (Bosma & Peeren, 2021) presenteren, wat hun slachtofferrol extra kracht bijzet.

In ditzelfde bericht beroept FDF zich ook veel op hun Nederlandsheid, met zinnen als "We zijn allemaal Nederlanders, en uiteindelijk treft de politieke waanzin, het gekonkel, ons allemaal" en "(...) dat we ons samen inzetten voor het behoud van onze economie, het levenswerk van veel boeren en bouwers en de banen van veel burgers". Hiermee zoeken ze verbondenheid met de burgers, zichtbaar in 'treft [het] ons allemaal', en benadrukken ze het belang van de boeren voor heel Nederland, zichtbaar in 'inzetten voor het behoud van onze economie'. Deze belangrijke rol voor de Nederlandse economie komt ook bij veel andere berichten op de site terug.

Verder komt op de website van FDF het agressieve en boze karakter van de mannelijke boer, zoals Bosma & Peeren (2021) dat beschrijven, af en toe terug. Op de

⁶ BBB: Huidige politiek is verantwoordelijk voor ontboering van Nederland:

<https://boerbeweging.nl/nieuws/bbb-huidige-politiek-is-verantwoordelijk-voor-ontboering-van-nederland/>

⁷ FDF – DIT IS ONS LAND!: <https://farmersdefenceforce.nl/dit-is-ons-land/>

andere websites was dat helemaal niet het geval, maar bij FDF dus in zekere mate wel. Onder andere bij de verslagen van protestacties is dit terug te zien. Zo worden de boeren hierbij vaak als 'strijders' omschreven, en begint nieuwsbericht 'Wanneer boeren zich verenigen...' ⁸ met een citaat van Konrad Adenauer, dat luidt "Men hoeft nergens zo bang voor te zijn, als wanneer boeren zich verenigen". Echter, in de gedragscode voor protesten van 16 december 2019 ⁹ staat ook expliciet dat protesteerdere 'geen geweld [mogen] plegen' en 'geen vernielingen [mogen aanrichten]', waarmee het gewelddadige karakter juist wordt ontkend.

5.5 Land- en Tuinbouworganisatie Nederland

Op de website van LTO ligt de focus vooral op het werk en bedrijfsvoering van boeren, wat aansluit bij het soort organisatie dat LTO is. Hierbij worden de boeren veelal gepresenteerd als wereldwijde voorlopers op het gebied van eerlijke, efficiënte en duurzame voedselproductie. Ook wordt hierbij benadrukt hoe dit positief is voor de Nederlandse economie. Op deze manier wordt het belang van de Nederlandse boeren niet alleen onderstreept, maar wordt ook een groot kritiekpunt op de boeren, namelijk de impact op het klimaat en de uitstoot van stikstof, weerlegd.

LTO presenteert boeren vanuit historisch perspectief erg Nederlands wanneer het aankomt op het landschap waar de boeren verantwoordelijk voor zijn. Dit komt zowel in de tekst als in de beelden naar voren. Een veel terugkomend beeld is dat van koeien die grazen in de wei, hét typerende beeld voor het plattelandlandschap (SCP, 2019c), en dit beeld wordt regelmatig expliciet genoemd als kenmerkend voor Nederland.

Over het algemeen is LTO vrij neutraal ten opzichte van andere groepen of personen, boeren worden niet veel hard afgezet tegen anderen, en anderen worden niet sterk op een bepaalde manier gepresenteerd. Een sterke uitzondering hierin zijn dierenactivisten, waar LTO erg negatief over is. Hier zet LTO boeren sterk tegenover, om de manier waarop boeren met dieren omgaan in een beter daglicht te zetten. Ze verwerpen hier sterk de visie van dierenactivisten op boeren.

⁸ FDF – WANNEER BOEREN ZICH VERENIGEN: <https://farmersdefenceforce.nl/wanneer-boeren-zich-verenigen/>

⁹ FDF – GEDRAGSCODE: <https://farmersdefenceforce.nl/gedragscode/>

6. Discussie

In dit hoofdstuk wordt teruggeblikt op hoe de vijf deelthema's terugkomen in het corpus en worden de uitkomst van de verwachtingen per deelvraag besproken.

6.1 *De Boer en de Ander*

Voor dit thema ging ik op zoek naar een antwoord op de deelvraag: Tegen wie worden de boeren en de geconstrueerde boerenidentiteit uit het corpus afgezet, en hoe wordt dit gedaan?

De voornaamste partij tegenover wie de boeren worden afgezet is de politiek. Agractie, BBB en FDF presenteren de politiek grotendeels in een slecht daglicht, LTO doet dit wat neutraler.

De houding van verschillende organisaties tegenover 'de media' van Nederland is erg interessant binnen het kader van de driedimensionaliteit van identiteit (Heinich, 2019). Een centraal punt van kritiek dat de organisaties uiten tegen de media is dat zij een niet-representatief beeld schetsen van boeren en dat zij boeren daarmee in een slecht daglicht zetten. Vaak wanneer deze kritiek wordt geuit, wordt deze presentatie door die media meteen weerlegd en rechtgetrokken door de organisaties. Deze gevallen zijn een duidelijk voorbeeld van hoe de perceptie van anderen en de zelfperceptie op elkaar inspelen en hoe dit zich uit in de presentatie vanuit de boerenorganisaties. Omdat de perceptie van anderen en de zelfperceptie sterk clashen, wordt in de presentatie van de organisaties de perceptie van anderen erg expliciet verworpen, en wordt de zelfperceptie benadrukt. Hierbij wordt er geen middenweg gezocht tussen de verschillende percepties, maar wordt het beeld van de zelfperceptie sterker naar voren gebracht.

Ook bij de houding van de boerenorganisaties tegen dierenactivisten speelt de driedimensionaliteit van identiteit van Heinich een belangrijke rol. De perceptie van de dierenactivisten van de boeren is dat boeren dieronvriendelijk zijn, wat blijkt uit acties die zij ondernemen tegen boeren of om boeren in een slecht daglicht te zetten. De zelfperceptie van boeren is dat zij juist van hun dieren houden en goed voor hun dieren zorgen, en hen dus niet mishandelen. Omdat deze percepties clashen, presenteren boeren zich nadrukkelijk als dierenvrienden. Dit is ook veel terug te zien in beeldende elementen, waarbij boeren vaak zijn afgebeeld samen met dieren (meestal in de buitenlucht, bij goede weersomstandigheden), terwijl zij de dieren verzorgen of zij zelf erg vrolijk geposeerd staan. Daarnaast zetten zij zich sterk af van de dierenactivisten door hen vaak juist neer te zetten als slecht geïnformeerd, rommelig en benadrukken ze vaak dat de acties van dierenactivisten juist een slechte impact hebben op dieren, doordat de dieren gestrest raken bijvoorbeeld.

De verwachting van deze deelvraag kwam dus uit: het waren voornamelijk de politiek en de media tegenover wie de boeren werden afgezet. Daarnaast kwamen ook dierenactivisten voor als de Ander (Beller & Leerssen, 2007).

6.2 *Nederlandsheid vanuit historisch perspectief*

Voor dit thema ging ik op zoek naar een antwoord op de deelvraag: Hoe verhouden de boeren en de geconstrueerde boerenidentiteit uit het corpus zich tot de historie van Nederland, de Nederlandse natie en een veronderstelde Nederlandse identiteit?

De voornaamste link tussen Nederlandsheid vanuit historisch perspectief en de presentatie van de boeren en de boerenidentiteit zit hem in de verbeelding van de typische Nederlandse landschappen. Deze landschappen zijn op de websites van Agractie, BBB en LTO veelvuldig aanwezig, waarmee er een constante verwijzing is naar Nederland. Ook

worden de boeren veelal gepresenteerd als beschermers van dit landschap, waarmee hun rol in het waarborgen van Nederlandse identiteit wordt onderstreept. FDF heeft weinig beeldmateriaal, waardoor dit hier minder in naar voren komt. Deze constante verwijzing naar het Nederlandse landschap is een vorm van banaal nationalisme (Elpers, 2009), waarmee de Nederlandse identiteit van de boeren constant wordt benadrukt.

De verwachting van dit deelthema kwam deels uit: de boeren werden wel sterk als Nederlands gepresenteerd, maar voornamelijk door de verwijzingen naar het landschap en hun rol in het onderhouden daarvan. Uit eerder onderzoek kwam vooral naar voren dat boeren zichzelf expliciet als voormannen van de Nederlandse natie presenteerden, en hoewel dat in dit corpus ook naar voren kwam, was de presentatie aan de hand van het landschap een stuk prominenter.

6.3 Nederlandsheid vanuit actueel perspectief

Voor dit thema ging ik op zoek naar een antwoord op de deelvraag: Hoe verhouden de boeren en de geconstrueerde boerenidentiteit uit het corpus zich tot de Nederlandse staat, maatschappij en samenleving?

In het corpus wordt veel verbinding gezocht met de rest van de natie van Nederland. Dit gebeurt veelal door de boeren expliciet Nederlands te noemen, de burgers en boeren samen tegenover de politiek te zetten, en door veel gebruik te maken van meervoudig eerste persoonsvoornaamwoorden *wij* en *ons*. Dat laatste gebeurt ook veel in combinatie met het onderstrepen van het belang van boeren voor Nederland, onder andere door de rol van boeren in de Nederlandse economie en voedselvoorziening te benoemen. Wat opvallend is, is dat er weinig symbolen terugkomen in het corpus. Zo is de Nederlandse vlag bijvoorbeeld weinig afgebeeld in het corpus.

De verwachting bij dit deelthema kwam niet helemaal uit. Boeren werden in hun presentatie meer gelinkt aan de Nederlandse samenleving dan verwacht. Boeren werden wel sterk afgezet tegenover de politiek, maar hierbij werden zij juist meer verbonden aan de burgers en werden de banden van de boeren met de samenleving juist veel aangehaald.

6.4 Boer zijn: beroep of levensstijl

Voor dit thema ging ik op zoek naar een antwoord op de deelvraag: Waar wordt de geconstrueerde boerenidentiteit aan ontleend in het corpus; wordt het 'zijn van een boer' gepresenteerd als een beroepsgroep of als levensstijl?

De focus in het corpus ligt op de presentatie van de boerenlevensstijl. Er is enig verschil tussen de organisaties, zo ligt de focus bij LTO meer op de werkzaamheden en bedrijfsvoering van de boeren, maar de presentatie van het 'boer zijn' als levensstijl is veelvuldiger en explicieter dan de van het boerenberoep.

De manier waarop de levensstijl veel wordt gepresenteerd is aan de hand van het boerengezin en de boerengemeenschap. Dit gebeurt het sterkst bij Agractie, waar het generationele aspect van het boerenleven sterk naar voren komt. Dit speelt sterk in op de plattelandsidylle (Peeren & Souch, 2019), gezien dit generationele erg aansluit bij de cyclische tijd van de plattelandsidylle.

De verwachting bij dit deelthema kwam uit: het 'boer zijn' werd veelal gepresenteerd als levensstijl en niet enkel als beroep. Dit werd vaak ingezet om de boeren in een slachtofferrol te presenteren.

6.5 De boer als vanzelfsprekende man

Voor dit thema ging ik op zoek naar een antwoord op de vraag: Hoe, en in welke mate worden mannelijkheid en vrouwelijkheid binnen de boerenidentiteit gerepresenteerd in het corpus?

Uit het corpus komt, zoals verwacht, een sterk mannelijk boerenkarakter naar voren. Vrouwen komen weinig in beeld, het woord boerin komt zelden voor op de websites. BBB en FDF bespreken zelden vrouwelijke boeren, zo komen op beide sites in totaal het woord 'boerin' slechts twee keer voor. Agractie en LTO bespreken wel vaker vrouwelijke boeren.

Wat opvallend was, was dat vrouwen uit agrarische sector niet snel als 'boerin' bestempeld worden. Hun betrokkenheid bij de sector en het boerenleven wordt wel duidelijk naar voren gebracht, maar het label krijgen ze niet snel. Hun boerenidentiteit komt voort uit hun relatie tot mannelijke boeren, zoals hun echtgenoten of andere mannelijke familieleden. Hiermee lijkt er een soort scheiding te zijn tussen mannelijke en vrouwelijke deelnemers van de boerengemeenschap, vergelijkbaar met de inside-insiders (in dit geval de mannen) en de outside-insiders die Andriessen bespreekt (SCP, 2019).

De verwachting was dat mannen meer werden gerepresenteerd in het corpus dan vrouwen, wat klopt. De verwachting dat de mannelijke boer karaktertrekken van agressie, woede en geweld liet zien (Bosma & Peeren, 2021), werd niet geheel waargemaakt. Alleen bij FDF kwam dit af en toe voor, maar daar waren ook bijdragen die het tegendeel lieten zien.

7. Conclusie

In dit hoofdstuk rond ik het verslag af, door op basis van de discussie een antwoord te formuleren op de onderzoeksvraag en daarmee de conclusie te geven van het onderzoek. Daarnaast blik ik terug op het onderzoek en bespreek ik enkele beperkingen van het huidige onderzoek, en kijk ik vooruit met aanbevelingen voor mogelijk verder onderzoek.

7.1 Conclusie op hoofdvraag

De hoofdvraag van het onderzoek luidde: Hoe construeren verschillende boerenorganisaties op hun websites in woord en beeld een boerenidentiteit, en hoe verhoudt deze boerenidentiteit zich tot nationale identiteit?

Uit het corpus blijkt dat de boerenidentiteit sterk verbonden is met Nederlandse identiteit, en deze band wordt op veel verschillende manieren in stand gebracht. Een van de voornaamste manieren waarop dit gebeurt is door de boeren af te zetten tegen de politiek en media, en tegelijkertijd te verbinden aan de burgers van Nederland. Hierin benadrukken de organisaties de eigen boodschap, namelijk het belang van de boeren voor Nederland. Door te beschrijven hoe de politiek de boeren onrecht aandoet, en uit te leggen waarom dit niet alleen voor de boeren zelf, maar voor heel Nederland negatieve gevolgen zal hebben. Deze boodschap wordt onderstreept door het veelvuldig aanhalen van de plattelandsidylle. Deze plattelandsidylle vertaalt zich in het materiaal in de beeldende elementen op de websites van plattelandslandschappen met typische Nederlandse elementen, maar ook in het presenteren van de boerenlevensstijl door niet alleen de boeren, maar ook het boerengezin prominent te presenteren. Met het aanhalen van de plattelandsidylle worden niet alleen het platteland en haar bewoners in een goed daglicht gezet, maar worden ook de band tussen boeren en Nederland constant herhaald. Ook worden de boeren regelmatig als voormannen van de Nederlandse natie gepresenteerd, iets wat ook al bleek uit eerder onderzoek. Hiermee krijgt de boerenidentiteit een sterk mannelijk karakter, en wordt de vrouwelijke boer in de presentatie enigszins achtergesteld.

7.2 Beperkingen huidige onderzoek

Het is nog van belang om enkele beperkingen van het huidige onderzoek uiteen te zetten. De eerste beperking is het formaat van het corpus. Het huidige corpus liet me toe om een brede verkenning te doen van het materiaal en van de presentatie van de boeren op de sites, maar het maakte het wel lastig om al het materiaal uitgebreid en evenredig aan analyse te onderwerpen. Dit heeft het risico dat ik als onderzoeker bepaalde patronen over het hoofd zie of juist zwaarder weeg aan bepaalde patronen die ik wel zie, wat de resultaten minder valide maakt.

Dat leidt ook meteen tot de tweede beperking, namelijk dat ik de enige ben die het materiaal onderzocht heeft, wat de resultaten ook minder valide maakt, omdat ze afhankelijker zijn van mijn eigen interpretatie. Voor een betrouwbaarder resultaat zou het beter zijn als er een tweede beoordelaar naar hetzelfde materiaal kijkt om te zien of zij tot een consensus komen over het bestudeerde materiaal. Ik heb geprobeerd hier op in te spelen door systematische inhoudelijke, talige en beeldende elementen te onderzoeken, maar meerdere analyses van hetzelfde materiaal zou het resultaat alleen maar kunnen versterken.

Als laatste zijn er twee kleine beperkingen op basis van het medium van het corpus. Het corpus bestond uit webpagina's waarvan van een deel niet te traceren was wanneer zij geplaatst of voor het laatst aangepast waren, waardoor de tijdlijn van het bestudeerde

materiaal niet te garanderen was. Daarnaast kunnen de webpagina's aangepast worden, waardoor de analyses wellicht niet meer overeenkomen met de laatste updates en dus niet meer representatief zijn. Inhoudelijk zullen er echter geen grote wijzigingen doorgevoerd worden, dus voor het huidige onderzoek vormen dit geen bezwaren, maar dit is wel iets belangrijks om mee te nemen voor volgend onderzoek.

7.3 Aanbevelingen volgend onderzoek

De ontevredenheid van de boeren over hun positie in de huidige Nederlandse maatschappij is en blijft zeer actueel en relevant, en vormt daarmee een mooi veld voor verder onderzoek. Met het huidige onderzoek hoop ik een eerste verkenning gegeven te hebben van het door mij onderzochte materiaal en wat eerste indrukken van de ontwikkelende boerenpositie en -identiteit naar aanleiding van de boerenprotesten, die als opstap gebruikt kunnen worden voor verder onderzoek. Naar aanleiding van de bevindingen van het onderzoek en alle indrukken die ik tijdens het contextualiseren en uitwerken van het huidig onderzoek heb opgedaan, zie ik dan ook veel mogelijkheden voor verder onderzoek.

Allereerst is er inhoudelijk nog een stuk meer te zeggen over het samengestelde corpus. Voor dit onderzoek heb ik mij beperkt tot de vijf besproken deelthema's, maar met het materiaal van het huidige onderzoek zijn nog meer inhoudelijke thema's over de presentatie te bedenken, zoals de manier waarop boeren gepresenteerd worden ten opzichte van de stikstofdiscussie en hun invloed op het milieu, de wijze waarop de omgang van boeren met dieren wordt gepresenteerd, en de rol die regionale identiteit speelt binnen het nationale kader. Door naar verdere thematiek te kijken, kan de presentatie van boeren verder uitgediept worden en een nog completere indruk geven.

Daarnaast zou het materiaal op basis van meer talige en beeldende elementen kunnen worden onderzocht. Vanwege het beperkte formaat van het huidige onderzoek heb ik gekozen voor elementen die voortkwamen uit het contextueel en theoretisch kader, maar er zijn er meer te bedenken. Zo zou er gekeken kunnen worden naar perspectiefname in het lexicon van het corpus, om de positie van de boer ten opzichte van andere groepen verder te onderzoeken.

Verder zie ik mogelijkheden voor een groter corpus om deze materie mee te onderzoeken. In een eerdere opzet van het onderzoek is overwogen om verschillende sociale media (Twitter/X, Facebook en Instagram) op te nemen in het corpus. Vanwege de omvang die het corpus dan zou aannemen en de beperkte tijd heb ik er tijdens dit onderzoek voor gekozen dit achterwege te laten, maar in vervolgonderzoek zou dit grotere corpus een nog bredere indruk kunnen geven over de presentatie van boeren door de boerenorganisaties. Bij sociale media zou ook gekeken kunnen worden naar de reacties van en interactie met andere gebruikers van de sociale media, om een nog beter beeld te krijgen van hoe de organisaties de zelfperceptie en toeschrijving van anderen mediëren in de presentatie van de boer.

Los van de huidige casus zie ik op basis van de onderzoeksopzet ook andere mogelijkheden voor onderzoek. Zo biedt de opzet van het huidige onderzoek handvatten voor onderzoek naar de presentatie van andere groepen door vertegenwoordigende organisaties, bijvoorbeeld de presentatie van andere te weinig gerepresenteerde groepen, zoals patiënten door patiëntorganisaties, of van andere beroepsgroepen, zoals leraren door vakbonden.

Bibliografie

- Agractie. (2022, 23 februari). *Missie & visie*. Geraadpleegd op 19 juni 2023, van <https://agractie.nl/missie-visie/>
- Anderson, B. (2006). *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. Verso.
- Asher. (2022). Licht dalende steun voor boerenprotesten: Opinieonderzoek in opdracht van NOS. In *I&O Research*. <https://www.ioresearch.nl/actueel/licht-dalende-steun-voor-boerenprotesten/>
- Beller, M., & Leerssen, J. T. (2007). *Imagology: The Cultural Construction and Literary Representation of National Characters : a Critical Survey*. Rodopi.
- BoerBurgerBeweging. (z.d.). *Missie*. Geraadpleegd op 2 juni 2023, van <https://boerburgerbeweging.nl/bbb/missie/>
- Bosma, A., & Peeren, E. (2021). #Proudofthefarmer: Authenticity, populism and rural masculinity in the 2019 Dutch farmers' protests. In *Politics and Policies of Rural Authenticity* (pp. 113–128). <https://doi.org/10.4324/9781003091714-10>
- Elpers, S. (2009). Hollandser dan kaas. De geschiedenis van Frau Antje. *Tijdschrift Voor Sociale en Economische Geschiedenis*, 6(4), 174. <https://doi.org/10.18352/tseg.478>
- Farmers Defence Force. (2019, 1 juni). *Boeren beschermen boeren*. Geraadpleegd op 24 mei 2023, van <https://farmersdefenceforce.nl/boeren-beschermen-boeren/>
- Farmers Defence Force. (2020, 9 juni). *Visie en Doelstelling*. Geraadpleegd op 8 juni 2023, van <https://farmersdefenceforce.nl/farmers-defence-force-visie-en-doelstelling/>
- Ham, L. (2020). *Op de vuist. Vijftig jaar politiek en protestliedjes in Nederland*. Ambo|Anthos.
- Heinich, N. (2019). *Wat onze identiteit niet is*. Prometheus.
- Kiesraad. (z.d.). *Kiesraad: Tweede Kamer 17 maart 2021*. Verkiezingsuitslagen. Geraadpleegd op 2 juni 2023, van <https://www.verkiezingsuitslagen.nl/verkiezingen/detail/TK20210317>
- Leerssen, J. (2015). *Nationalisme*. Amsterdam University Press.

- Leerssen, J. (2019). Appendix: Terminologisch Memorandum: H1 - Denkend aan Nederland. In *Sociaal Cultureel Planbureau*.
- LTO. (2019, 22 oktober). *Over LTO - LTO*. <https://www.lto.nl/over-lto/>
- Luesink, M., Boin, C., Berger, E., Wijkhuijs, V., & Van Duin, M. (2022). Boerenprotesten in de zomer van 2022: Een analyse van operationele en bestuurlijke dilemma's. In *NIPV.nl*. Nederlands Instituut Publieke Veiligheid. <https://nipv.nl/wp-content/uploads/2022/09/20220912-NIPV-Boerenprotesten-in-de-zomer-van-2022.pdf>
- Mensink, M. (2020). *Boerenprotesten: In vogelvlucht langs de protesten van 2019 en 2020*. BoerenDingen.nl.
- NOS. (2019a, mei 29). Raad van State: Nederlandse aanpak stikstof deugt niet. NOS. Geraadpleegd op 2 juni 2023, van <https://nos.nl/collectie/13799/artikel/2286818-raad-van-state-nederlandse-aanpak-stikstof-deugt-niet>
- NOS. (2019b, oktober 16). *Organisatie kijkt tevreden terug op boerenprotestdag: "grandioos verlopen"*. Geraadpleegd op 2 juni 2023, van <https://nos.nl/liveblog/2306317-organisatie-kijkt-tevreden-terug-op-boerenprotestdag-grandioos-verlopen>
- NOS. (2022, 10 juni). In 131 gebieden moet stikstofuitstoot met 70 procent omlaag. NOS. Geraadpleegd op 2 juni 2023, van <https://nos.nl/collectie/13901/artikel/2432173-in-131-gebieden-moet-stikstofuitstoot-met-70-procent-omlaag>
- Peeren, E., & Souch, I. (2019). Romance in the cowshed: Challenging and reaffirming the rural idyll in the Dutch reality TV show *Farmer Wants a Wife*. *Journal Of Rural Studies*, 67, 37–45. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2019.02.001>
- Rijksuniversiteit Groningen. (2023, 20 april). *Partijgeschiedenis BoerBurgerBeweging*. Geraadpleegd op 2 juni 2023, van <https://www.rug.nl/research/dnpp/politieke-partijen/bbb/geschiedenis/>
- Smeets, H., & Steijlen, F. (2006). *In Nederland gebleven: De geschiedenis van Molukkers 1951-2006*. Uitgeverij Bert Bakker.

- Smouter, K. (2022). *Blauw wit rood: de boerenopstand als spiegel voor Nederland*. De Bezige Bij.
- Sociaal Cultureel Planbureau, De Hart, J., Van Houwelingen, P., & Versantvoort, M. (2019a). Denkend aan Nederland - Publieksmagazine. In *Sociaal en Cultureel Planbureau*. Uitgeverij SCP.
https://www.scp.nl/binaries/scp/documenten/monitors/2019/06/26/denkend-aan-nederland/Magazine_SCR-2019_web.pdf
- Sociaal Cultureel Planbureau, De Hart, J., Van Houwelingen, P., & Versantvoort, M. (2019b). H1: Inleiding - Denkend aan Nederland. In *Sociaal en Cultureel Planbureau*. Uitgeverij SCP.
https://www.scp.nl/binaries/scp/documenten/monitors/2019/06/26/denkend-aan-nederland/SCR_H1.pdf
- Sociaal Cultureel Planbureau, De Hart, J., Van Houwelingen, P., & Versantvoort, M. (2019c). H13: Landschap - Denkend aan Nederland. In *Sociaal en Cultureel Planbureau*. Uitgeverij SCP.
https://www.scp.nl/binaries/scp/documenten/monitors/2019/06/26/denkend-aan-nederland/SCR_H13.pdf
- Stichting PDC. (z.d.). *Boerenpartij*. Parlement.com. Geraadpleegd op 3 juni 2023, van <https://www.parlement.com/id/vh8lnhrpfxts/boerenpartij>
- Stichting PDC. (2023, 16 maart). *BBB grote winnaar van de Provinciale Statenverkiezingen*. Parlement.com. Geraadpleegd op 17 juni 2023, van https://www.parlement.com/id/vm1fbvh101bs/nieuws/bbb_grote_winnaar_van_de_provinciale
- Van Dale. (z.d.). Identiteit. In *Van Dale*. Geraadpleegd op 19 juni 2023, van <https://www.vandale.nl/gratis-woordenboek/nederlands/betekenis/identiteit>
- Van Gisbergen, C. (2020). *“No Farmers No Food”: Volkshelden of antihelden?* [Masterscriptie]. Universiteit Utrecht.

Winterman, P. (2019, 9 september). D66 wil veestapel halveren: drastische afname stikstofuitstoot. AD. <https://www.ad.nl/politiek/d66-wil-veestapel-halveren-drastische-afname-stikstofuitstoot~a7872ea4/>

Bijlagen

Bijlage A: Flowcharts deelthema's